

Yhdysvaltain luottopolitiikka 1944–1947 ja Suomi

Oulun yliopisto

Historiatieteet

Historian pro gradu -tutkielma

Markus Rasinkangas

29.10.2020

Sisällys

JOHDANTO	3
Tutkimustilanne	4
Tutkimustehtävä	7
Lähteet ja menetelmät	9
1. YHDYSVALTAIN TIUKKA SUHTAUTUMINEN SUOMEN LUOTOTTAMISEEN	12
1.1. Yhdysvaltain ja Suomen välisten suhteiden tausta.....	12
1.2. Yhdysvaltain luottopolitiikan suuntaviivat	15
1.3. Yhdysvaltojen luottopolitiikka ja Suomi.....	20
1.4. Suomalainen kauppadelegaatio Yhdysvaltoihin luottomahdollisuutta selvittämään.....	27
1.5. Yhdysvallat ja kysymys Neuvostoliiton epäsuorasta tukemisesta	33
2. YHDYSVALLAT SUOMEA LUOTOTTAMAAN	36
2.1. Yhdysvaltain linja muuttuu	36
2.2. Kysymys uuden kauppadelegaation lähettämisestä ja lisäluotoista	48
2.3. Vuoden 1947 lisäluotto	56
LOPPULAUSE.....	63
LÄHTEET JA TUTKIMUSKIRJALLISUUS	66

JOHDANTO

Pro gradu -tutkielmassani käsittelen Yhdysvaltain luottopolitiikkaa Suomen suhteen vuosina 1944–1947. Yhdysvaltain talouspolitiikan tutkiminen Suomen osalta on jäänyt aiemmassa tutkimuksessa vähemmälle huomiolle, varsinkaan ajanjaksoa 1944–1947 ei ole juurikaan tutkittu. Kyseisen aiheen tutkiminen kuitenkin valottaa hyvin Yhdysvaltain luotto- ja lainapolitiikan keskeisimpiä teesejä toisen maailmansodan (1939–1945) päättymisen aikoihin ja kylmän sodan (1946/1947–1991)¹ syttymisen kynnyksellä sekä sen alkuvaiheilla. Aiheen tutkiminen auttaa myös paremmin ymmärtämään Yhdysvaltain ja Suomen välisiä diplomaattisuhteita sekä tarjoaa kuvan Yhdysvaltain politiikan periaatteista niin Euroopassa kuin globaalistakin.

Yhdysvaltain toiminnan ymmärtäminen kylmän sodan kynnyksellä ja sen alkuvaiheilla on merkityksellistä, koska noihin aikoihin maa hylkäsi lopullisesti eristäytymispolitiikkansa² ja nousi todelliseksi globaaliksi suurvallaksi, jonka tavoitteena on ollut aina siitä lähtien aktiivisesti osallistua politiikkaan ympäri maailman sekä taistella omien intressiensä puolesta globaalisti. Tutkittavana oleva ajanjakso voidaankin nähdä eräänlaisena vedenjakajana Yhdysvaltain poliittisessa historiassa.

Yhdysvaltain luottopolitiikan tutkiminen auttaa hahmottamaan osana laajempaa kontekstia Yhdysvaltain politiikkaa ja intressejä Euroopan mantereella, mutta myöskin osana globaalia ympäristöä. Maan poliittiset intressit Suomen kohdalla tuona aikana ovat erittäin mielenkiintoisia, sillä olihan Suomen rajanaapurina Yhdysvaltain pahin kilpakumppani, Neuvostoliitto. Aiheen tutkiminen valottaa Yhdysvaltain intressejä Suomen osalta sekä maan motiiveja Suomen taloudellisen tukemisen taustalla. Miten globaali poliittinen tilanne vaikutti maan harjoittamaan luottopolitiikkaan Suomen osalta?

Myös Suomen politiikassa ja taloudessa tapahtui toisen maailmansodan jälkeen merkittäviä muutoksia, johtuen erityisesti Neuvostoliitolle kärsitystä tappiosta jatkosodassa sekä siitä tosiasiasta, että Neuvostoliitto oli noussut sodan seurauksena

¹ Yleensä kylmän sodan alkuketkenä pidetään Winston Churchillin ”Rautaesirippu”-puhetta vuonna 1946 tai Yhdysvaltojen päätöstä tukea Kreikkaa ja Turkia taloudellisesti ja sotilaallisesti vuonna 1947.

² Poliitiikkaa, jota harjoittava valtio pyrki olemaan osallistumatta globaaliin politiikkaan. Yhdysvallat oli harjoittanut niin kutsuttua Monroen doktriinia aina 1820-luvulta lähtien. Sen kantavana ajatuksena oli, että Yhdysvallat keskittyisi ainoastaan Pohjois- ja Etelä-Amerikan asioihin.

ainoaksi supervallaksi Yhdysvaltain rinnalle. Kysymys sotakorvausten maksamisesta Neuvostoliitolle nousi keskeisimmäksi tekijäksi Suomen talouden osalta, kun taas poliittista ilmapiiriä hallitsevaksi teemaksi nousi hyvien idänsuhteiden luominen.³

Yhdysvaltain Suomen luottopolitiikan tutkiminen valaisee Suomen taloudellista ja poliittista sopeutumista toisen maailmansodan jälkeiseen kylmän sodan aikakauteen. Samalla se avaa myös hyvin Suomen halua suuntautua länttä kohden, hankalasta geopoliittisesta asemasta huolimatta. Tutkimus myös selvittää, miten Yhdysvaltain Suomelle antama talousapu suhteutui Yhdysvaltain Euroopan jälleenrakennusohjelmaan eli Marshall-apuun⁴, josta Suomi kieltäytyi.

Tutkimustilanne

Yhdysvaltain luottopolitiikkaa Suomen suhteen ei siis ole juurikaan tutkittu kyseisenä ajanjaksona. Kun on tutkittu kyseisten valtioiden välisiä suhteita, ovat tutkimuskenttää hallinneet erityisesti toisen maailmansodan vuosiin keskittyneet tutkimukset. Aiemmassa tutkimuksessa on muun muassa käsitelty Yhdysvaltojen Suomelle antamaa suoraa ja epäsuoraa tukea talvi- ja jatkosotien aikana. Myös maiden välisten diplomaattisuhteiden kehitystä toisen maailmansodan aikana on tutkittu. Kylmän sodan ajanjaksolta tutkimus on keskittynyt Yhdysvaltojen suhtautumiseen Paasikiven–Kekkonen linjaan sekä yleiseen, maiden välisiä diplomaattisuhteita käsittelevään tutkimukseen. Kuitenkin maiden välisiä taloussuhteita sekä luotto- ja lainakysymyksiä on sivuttu muutamissa tutkimuksissa.

Hannu Rautkallion teos *Suomen suunta 1945–1948* (1979) valottaa hyvin Yhdysvaltain suhtautumista Suomeen toisen maailmansodan päättyessä ja kylmän sodan alkaessa.

³ Visuri 2015, 119-120.

⁴ Yhdysvaltain ulkoministeri George C. Marshallinideoima suunnitelma Euroopan jälleenrakentamiseksi. Suomi kieltäytyi siitä pelätessään Neuvostoliiton reaktiota. Marshall-apu oli täysin vastikkeetonta apua, joten sitä vastaanottaneiden valtioiden ei tarvinnut maksaa sitä Yhdysvalloille takaisin.

Teoksessa käydään monipuolisesti läpi Yhdysvaltain ja Suomen välistä politiikkaa ja diplomatiia sekä maiden välisten suhteiden uudelleenrakentamisen vaiheita toisen maailmansodan jälkeen. Oman tutkimukseni kannalta Rautkallion kirjan merkittävintä antia ovat Yhdysvaltain ja Suomen välisten taloussuhteiden järjestämistä käsittelevät luvut sekä Yhdysvaltain Suomeen kohdistamaa talousapua koskevat tekstit. Teoksessa käsiteltävät vuodet osuvat myös lähes yksi yhteen oman tutkimukseni vuosien kanssa. Rautkallion teos valaisee erinomaisesti Suomen hankalaa sodanjälkeistä tilannetta, maan talouden painiessa äärirajoillaan sotakorvausten takia.

Yhdysvaltain ulkopoliittikkaa ja ulkosuhteita tutkineen Ohto Rintalan vuonna 2014 julkaistussa väitöskirjassa *Yhdysvallat ja Saksan koalition pienet maat: Suomen, Romanian ja Unkarin sodanjälkeinen asema Yhdysvaltain ulkoministeriön suunnittelupöydällä vuosina 1942–1945* käydään läpi Yhdysvaltojen ulkoministeriön suunnitelmia toisen maailmansodan jälkeisestä maailmasta. Teoksessa käsitellään niin rauhanehtoja, rajakysymyksiä, kuin myös sodan mahdollisia lopputuloksia ja niiden vaikutuksia maailmaan. Väitöskirja on merkityksellinen oman tutkimukseni kannalta, koska se hahmottaa Yhdysvaltojen tavoitteita ja intressejä Suomen kohdalla juuri ennen oman tutkimukseni käsittelemää ajanjaksoa. Rintala lähestyy aihetta kansainvälisen vertailevan tutkimuksen kautta: Suomen tilannetta verrataan toisiin Saksan liittolaisvaltioihin, Romaniaan ja Unkariin. Väitöskirjan keskeisin tulos on se, että Suomen sodanjälkeinen asema liittyi keskeisesti kysymykseen Neuvostoliiton vaikutuspiiristä ja Suomen kysymys kytkeytyy näin myös osaksi suurvaltapolitiikkaa ja laajempaa globaalia maailmanjärjestystä.⁵

Sotien aikakauden näkemystä tarjoaa myös yhdysvaltalais-suomalainen filosofian tohtori R. Michael Berry teoksessaan *American Foreign Policy and The Finnish Exception - Ideological Preferences and Wartime Realities* (1987). Toisin kuin Rintala, Berry keskittyy Yhdysvaltain ja Suomen välisiin suhteisiin pyrkien samalla tekemään yleismaailmallisia johtopäätöksiä eri valtioiden suhteisiin vaikuttavista tekijöistä. Teos tarjoaa hyvän esittelyn Yhdysvaltain ja Suomen toisen maailmansodan jälkeisistä suhteista ja niihin vaikuttaneista tekijöistä. Teoksessa käsitellään myös maiden välisiä suhteita aina Suomen itsenäistymisestä alkaen, mutta pääpaino on toisen maailmansodan aikaisissa suhteissa. Kirjassa käydään erittäin tarkasti läpi maiden

⁵ Rintala 2014, passim.

välisen suhteen kehittymistä toisen maailmansodan aikana aina Yhdysvaltain erittäin myönteisestä talvisodan aikaisesta Suomi-kuvasta vuoden 1944 kriittisempään Suomi-kuvaan, jolloin maa katkaisi diplomaattisuhteensa Suomen kanssa. Berry käsittelee myös lyhyesti maiden välisiä suhteita Suomen sodasta irtautumisen jälkeen. Berryn tutkimuksen keskeisimmät tulokset liittyvät valtioiden ulkopoliittikan rakentumiseen vaikuttaviin tekijöihin. Hänen mukaansa suurvaltojen ulkopoliittikka rakentuu etupäässä maiden sisäisten intressien kautta, kun taas pienten valtioiden (kuten Suomen) ulkopoliittikka rakentuu pitkälti ulkoapäin tulevien uhkien mukaan. Yhdysvaltojen Suomen politiikkaa voidaan siis lähteä tarkastelemaan Yhdysvaltain sisäisistä intresseistä käsin.⁶

Hannu Rautkallion toinen teos *Idässä kiinni, länteen kallellaan-USA ja Suomi 1944–1958* (2015) käsittelee Yhdysvaltain ja Suomen välisiä suhteita talvisodan ajoista 1950-luvun lopulle asti. Varsinkin teoksen toista maailmansotaa käsittelevät luvut ovat tärkeitä oman tutkimukseni kannalta, sillä niissä kuvataan, millä tavoin Yhdysvallat tuki Suomea talvi- ja jatkosodan aikana taloudellisesti. Teos antaa myös hyvän yleiskuvan maiden välisen suhteen kehityksestä vuosi vuodelta, vaikkakin pitkälti Rautkallion tutkimuksen vuodet sijoittuvat omaan tutkielmassani käsiteltävän ajanjakson jälkeiseen aikakauteen.

Yhdysvaltain ja Suomen välisiä suhteita 1940-luvun aikana sivutaan myös yhdysvaltalaisutkija Robert Rinehartin teoksessa *Finland & the United States - Diplomatic Relations through Seventy Years* (1993) sekä Yhdysvaltojen Helsingin suurlähetystön julkaisemassa teoksessa *U.S.– Finnish Diplomatic Relations* (1999). Molemmat teokset käsittelevät Yhdysvaltain ja Suomen välisiä diplomaattisuhteita Suomen itsenäistymisestä 1990-luvulle saakka. Teoksissa ei keskitytä mihinkään yksittäiseen ajanjaksoon, vaan ne tarjoavat yleiskuvauksen kyseisten maiden diplomaattisuhteen kehittämisestä. Teosten avulla on helpompi ymmärtää viitekehystä, jonka varaan maiden väliset diplomaattisuhteet rakentuvat.

Jari Ojalan, Jari Elorannan, Jukka Jalavan ja Rita Asplundin teos *The Road to Prosperity: An Economic History of Finland* (2006) sekä Harold G. Vatterin ja John F. Walkerin kirja *History of the U.S. economy since World War II* (1996) kartoittavat Yhdysvaltojen ja Suomen talouden toimintaa ja historiaa. Teosten avulla on helpompi muodostaa

⁶ Berry 1987, 454–462.

kokonaiskuva sekä Yhdysvaltojen että Suomen talouden toiminnasta ja talouden toimintaan vaikuttavista tekijöistä.

Tutkimustehtävä

Tässä tutkimuksessa tarkoitukseni on tutkia Yhdysvaltain luottopolitiikkaa Suomen suhteen vuosina 1944–1947. Tutkimuskysymykseni ovat seuraavat:

- 1. Millaista oli Yhdysvaltain luotto- ja lainapolitiikka Suomen suhteen ja mitkä tekijät sitä määrittivät?**
- 2. Miten keskustelu Suomen luoton tai lainan tarpeesta eteni maiden välillä ja mitkä olivat sitä hallitsevia teemoja?**

Etsin vastauksia tutkimuskysymyksiin seuraavien apukysymysten kautta: Mitkä tekijät vaikuttivat Yhdysvaltain luottopolitiikan taustalla? Liittyikö luottokysymyksiin ongelmia ja jos liittyi, mistä ne johtuivat? Mitkä olivat keskeisimmät vaikuttimet Yhdysvaltain luottopolitiikassa? Vaikuttiko globaali tilanne Yhdysvaltain luottopolitiikkaan?

Tutkimukseni alkaa vuoden 1944 syksyltä, jolloin Suomi solmi välirauhan Neuvostoliiton kanssa ja Yhdysvaltain, ja Suomen välisissä diplomaattikeskusteluissa nousivat keskeisimmiksi talouteen liittyvät kysymykset, etenkin Suomen luoton ja lainan tarpeet. Nämä teemat hallitsivat maitten välistä vuoropuhelua kyseisenä ajanjaksona.

Rajaus vuosiin 1944–1947 perustuu siihen, että juuri noina vuosina Yhdysvaltain ja Suomen välillä keskusteltiin luotoista ja lainoista ja kysymykset niiden osalta myös ratkaistiin myös tuona ajanjaksona. Vuodesta 1948 alkaen pääpaino vuoropuhelussa siirtyi pois talouskysymyksistä ja keskeisimmäksi teemaksi nousi Yhdysvaltain huoli Suomen itsenäisyyden säilymisestä tulevassa maailmanjärjestyksessä.

Tutkielmani koostuu kahdesta pääluvusta. Ensimmäisessä pääluvussa käsitellään Yhdysvaltain tiukkaa linjaa Suomen taloudellisen tukemisen suhteen ja pohditaan syitä tähän. Ensimmäinen luku kattaa vuodet 1944–1945 ja siinä pohjustetaan lyhyesti myös Yhdysvaltain ja Suomen välisten suhteiden taustoja.

Toinen pääluku alkaa vuoden 1945 lopusta ja päättyy vuoteen 1947. Siinä pohditaan, miksi Yhdysvallat päätti lopulta luotottaa Suomea. Tämän lisäksi selvitetään, miten luotottaminen eteni vuosien aikana ja miten se toteutettiin käytännön tasolla. Molemmissa pääluvuissa käsittely etenee kronologisesti ja Yhdysvaltain luottopolitiikkaan liittyvä keskustelu käydään läpi vaihe vaiheelta.

Tutkielman kannalta keskeisistä käsitteistä on hyvä määritellä, mitä luotolla ja luottopolitiikalla tarkoitetaan. Luotolla tarkoitetaan sitä, että luotonantaja luovuttaa varallisuuttaan luoton saajan hyödynnettäväksi siten, että luoton saajan maksusuoritus tästä saadusta varallisuudesta tapahtuu kokonaan tai osittain vasta myöhemmin. Esimerkiksi Yhdysvallat (luotonantaja) luovuttaa 30 tonnia terästä Suomelle (luotonsaaja) luotolla, jolloin Suomen tulee maksaa tämä luotolla saatu teräs vasta myöhemmin. Luottosopimuksen yhteydessä sovitaan aina luoton takaisinmaksuajasta sekä luoton korosta. Mainittakoon, että käsitteitä luotto ja laina saatetaan käyttää joskus toistensa synonyymeina (kuten tämän tutkielman lähdeaineistossa). Usein lainalla tarkoitetaan kuitenkin suoraa rahalainaa. Luottopolitiikka puolestaan tarkoittaa kaikkia niitä toimia, joita kyseessä olevan maan hallitus toteuttaa vaikuttaakseen siihen, kuinka helppoa tai vaikeaa rahaa tai tavaroita on lainata eteenpäin. Luottopolitiikan piiriin kuuluvat siis kaikki ne tekijät, jotka vaikuttavat valtion luottopäätösten taustalla.

Luoton ja luottopolitiikan lisäksi tutkielman kannalta merkittävä käsite on taloudellinen sodankäynti. Sillä tarkoitetaan sodankäynnin muotoa, jossa pyritään heikentämään vastustajaa taloudellisin keinoin, ilman perinteiseen sodankäyntiin liittyvää väkivaltaa.⁷ Keinovalikoimaan voi kuulua esimerkiksi erilaisia talouspakotteita tai kauppasaartoja.

⁷ Eloranta & Ojala 2005, 41–42.

Lähteet ja menetelmät

Tutkimukseni lähdemateriaalina on asiakirja-arkisto *Foreign Relations of United States*. Kyseinen arkisto sisältää merkittäviä historiallisia asiakirjoja, joissa käsitellään Yhdysvaltain ulkopolitiikan päätöksentekoa sekä maan diplomaattista toimintaa. Sarjan toimittaminen alkoi vuonna 1861 presidentti Abraham Lincolnin hallinnon kaudella ja tällä hetkellä julkaistaan asiakirjoja George H.W. Bushin hallinnon kaudelta. Foreign Relations of United States-arkisto löytyy kokonaisuudessaan digitoituna internetistä.⁸

Arkisto pitää sisällään asiakirjoja muun muassa Yhdysvaltain puolustusministeriöstä, kansallisesta turvallisuusneuvostosta, kansainvälisen kehityksen virastosta sekä muista ulkosuhteista vastaavista virastoista. Arkistossa on myös yksityisiä asiakirjoja henkilöiltä, jotka ovat olleet muotoilemassa Yhdysvaltain ulkopolitiikkaa historian saatossa.

Foreign Relations of United States -arkiston asiakirjamateriaali on lajiteltu Yhdysvaltain presidenttien hallintokausien mukaan. Tutkielmassani hyödynnän *Harry S. Truman Administrationin* (1945–1952) asiakirjamateriaalia. Aineisto on siellä lajiteltu eri kategorioihin riippuen siitä, mihin kyseinen tarkasteltava asiakirja maantieteellisesti tai poliittisesti liittyy. Suomea käsittelevät asiakirjat löytyvät pääkategorioista *Europe* ja *Eastern Europe, Soviet Union*. Näistä pääkategorioista löytyvät listattuina kaikki kyseiselle alueelle kuuluvat valtiot, joista on kertynyt Yhdysvaltain hallinnolle asiakirjoja. Suomea koskevat asiakirjat ovat kohdassa *Finland*. Tämän jälkeen asiakirjoja on luokiteltu vielä sen mukaan, mihin asiakokonaisuuteen ne liittyvät. Tutkielmani kannalta olennainen kokonaisuus on vuoden 1945 asiakirjamateriaalien joukosta löytyvä kokonaisuus *Interest of the United States in the reestablishment of normal economic relations with Finland and in relief for Finland*.⁹

Määrällisesti Suomen luotottamista koskevia asiakirjoja on kymmenittäin, etenkin vuosien 1945–1946 ajanjaksolta. Vuoden 1945 asiakirjamateriaalissa käsitellään muitakin asioita kuin luottokysymystä, kun taas vuoden 1946 aineistossa käsitellään lähes yksinomaan Suomen luotottamiseen liittyviä kysymyksiä. Vähiten aineistoa on vuodelta 1947, vain muutaman asiakirjan verran. Tämä todennäköisesti selittyy sillä, että tässä

⁸ <https://history.state.gov/historicaldocuments>

⁹ FRUS 1945, Vol. IV, 624–651.

vaiheessa Suomen luottottamista koskevat päätökset oli suureksi osaksi tehty ja Yhdysvaltain kiinnostus siirtyi muille sektoreille. Vuodesta 1947 eteenpäin hallitsevana teemana asiakirja-aineistossa onkin Yhdysvaltojen halu vaalia Suomen itsenäisyyttä.

Foreign Relations of United States -arkisto ei kuitenkaan ole täydellinen esitys Yhdysvaltain ulkopoliittisesta toiminnasta, koska siihen on pyritty valitsemaan kaikkein oleellisimmat asiakirjat. Asiakirjoja arkistoon valinneet ovat siis joutuneet tekemään arvonmäärittystä ja tämän vuoksi kokoelmaan sisällytetyt asiakirjat ovat sellaisia, jotka on katsottu arkiston laatijoiden mielestä merkityksellisiksi. Tästä syystä arkisto ei siis olekaan lähdekriittisesti täysin ongelmaton. Onhan esimerkiksi mahdollista, että joitakin arkaluontoisia, mutta historian tutkimuksen kannalta merkityksellisiä asiakirjoja olisi jätetty arkistosta pois. Voi olla myös, että arkistosta on seulottu pois sellaisia asiakirjoja, jotka aikoinaan ovat näyttäneet merkityksettömiltä, mutta jotka tänä päivänä olisivatkin merkityksellisiä tutkimuksen kannalta. Arvonmäärittys on kuitenkin aina loppujen lopuksi aikakauteen sidonnaista ja koska kaikkea asiakirja-aineistoa ei voida millään säilyttää, karsintaa on pakko harrastaa. Tutkielmani kannalta tämä merkitsee sitä, että on mahdollista, että joitakin Yhdysvaltain luottopolitiikkaa käsitteleviä asiakirjoja on mahdollisesti seulottu pois.

Foreign Relations of United States -asiakirja-arkistosta löytyy suhteellisen hyvin myös Suomea käsitteleviä dokumentteja. Suomea käsittelevä aineisto sisältää ensisijaisesti Yhdysvaltain Suomessa kyseisenä ajanjaksona toimineiden diplomaattien sekä maan ulkoministeriön välillä lähetettyjä sähköposteja. Sähköpostissa Yhdysvaltain edustajat kuvailevat esimerkiksi keskustelujaan suomalaispoliitikkojen kanssa sekä yleisiä tuntemuksiaan tilanteesta Suomessa. Yhdysvaltain ulkoministeriön lähettämässä sähköpostissa käsitellään usein maan ulkopoliittisia linjauksia ja sitä, miten ne heijastuvat Yhdysvaltain ja Suomen väliseen diplomatiaan ja politiikkaan.

Arkistossa Suomea käsitellään osin omana kokonaisuutena, osin sijoitettuna isompaan kokonaisuuteen kuten Eurooppaan tai Itä-Eurooppaan. On kiinnostavaa, että esimerkiksi vuoden 1945 asiakirjoissa Suomi on sijoitettu kokoelmassa kohtaan *Europe*, mutta jo seuraavana vuonna 1946 Suomi löytyy kohdasta *Eastern Europe; Soviet Union*.¹⁰ Tämä tuo hyvin esiin sen, minkälainen kuva arkiston laatijoilla on ollut Suomen sijoittumisesta länsi-itä-akselilla kyseisenä ajanjaksona.

¹⁰ FRUS 1946, Vol. VI

Tutkimukseni tutkimusmetodina toimii sisällönanalyysi. Sisällönanalyysin menetelmää käytettäessä aineistoa tarkastellaan eritellen, pyrkien löytämään materiaalista eroja ja yhtäläisyyksiä sekä tiivistäen. Koska sisällönanalyysi on tekstianalyysia, jossa tarkastellaan tekstimuotoisia aineistoja, se toimii erittäin hyvin aiheeni kohdalla. Sisällönanalyysin avulla pyrin muotoilemaan tutkittavasta ilmiöstä tiiviin kuvauksen, jossa tutkimustulokset kytkeytyvät osaksi ilmiön laajempaa kontekstia sekä osaksi muita aihepiiriä käsitteleviä tutkimustuloksia.¹¹

Tutkimukseni kohdalla sisällönanalyysin hyödyntäminen tutkimusmetodina tapahtui käytännössä siten, että kävin ensiksi Trumanin hallinnon (1945–1952) aikaiset asiakirjat arkistosta silmäillen lävitse ja sen jälkeen valitsin kaikki Suomea koskettavat asiakirjat lähemmän tarkastelun alaiseksi. Näistä valituista asiakirjoista muodostin yhtenäisiä kokonaisuuksia niissä käsiteltyjen aiheiden perusteella ja tämän jälkeen kokosin aineistot tutkielman lukuja varten.

Esimerkiksi Yhdysvaltain ja Suomen välisten taloussuhteiden järjestämiseen liittyvät asiakirjat löytyvät arkistosta otsakkeen *Interest of the United States in the reestablishment of normal economic relations with Finland and in relief for Finland*¹² alta. Kävin ensiksi kaikki otsakkeen alla olevat asiakirjat pintapuolisesti lävitse ja sen jälkeen valitsin tutkimusaiheeni kannalta tärkeät ja merkitykselliset asiakirjat tarkempaa tarkastelua varten. Maiden välisten taloussuhteiden järjestämistä koskevissa asiakirjoissa käsiteltiin Yhdysvaltain luottopolitiikan ohella muun muassa kysymystä hätäavun lähettämisestä Suomeen. Tätä kysymystä käsittelevät asiakirjat rajasinkin tutkimusprosessin alkuvaiheilla pois lähempään tarkasteluun päätyvien asiakirjojen joukosta. Kun olin käynyt tarkemmin lävitse tutkimusaiheeni kannalta merkitykselliset asiakirjat, aloin muodostaa niistä järkeviä toisiinsa liittyviä kokonaisuuksia. Asiakirjoja lävitse käydessäni pyrin linkittämään niiden sisältämän tiedon osaksi laajempaa historiallista viitekehystä sekä yhdistämään asiakirjoissa esitetyn tiedon tutkimuskirjallisuudessa esiin tuotuihin seikkoihin. Prosessin edetessä koostin asiakirjojen, tutkimuskirjallisuuden ja oman pohdintani kautta tämän tutkimuksen käsittelyluvut.

¹¹ Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006, elektr. dokumentti.

¹² FRUS 1945, Vol. IV, 624–651.

1. YHDYSVALTAIN TIUKKA SUHTAUTUMINEN SUOMEN LUOTOTTAMISEEN

1.1. Yhdysvaltain ja Suomen välisten suhteiden tausta

Suomen jatkosota (1941–1944) Neuvostoliittoa vastaan päättyi 19. syyskuuta 1944, kun Moskovassa allekirjoitettiin välirauha maiden välillä. Aselepo oli alkanut jo syyskuun alussa.¹³ Vuoden 1944 joulukuussa vahvistetussa Suomen ja Neuvostoliiton välisessä välirauhansopimuksessa Suomi velvoitettiin maksamaan sotakorvauksia Neuvostoliitolle 300 miljoonan Yhdysvaltain dollarin¹⁴ edestä.¹⁵ Alun perin Suomelle annettiin maksuaikaa kuusi vuotta, mutta myöhemmin aikaa pidennettiin kahdeksaan vuoteen¹⁶ ja myös maksettavien sotakorvausten määrää pienennettiin lopulta 226,5 miljoonaan Yhdysvaltain dollariin. Pahimmillaan sotakorvaukset sitoivat yli 15 prosenttia Suomen valtion menoista.¹⁷ Viimeiset sotakorvaukset Suomi maksoi Neuvostoliitolle vuoden 1952 aikana. Sotakorvaukset Neuvostoliitolle hoidettiin tavaratoimituksin, ei siis suoraan rahalla. Pääasiallisesti korvauksina luovutetut tuotteet olivat merenkulkualuksia sekä metalli- ja metsätalouden tuotteita. Nämä olivat artikkeleita, joita Neuvostoliiton talous ensisijaisesti tarvitsi.¹⁸

Johtuen raskaista sotakorvausvelvollisuuksista Suomen tarve ulkomaiselle taloudelliselle avulle oli kriittinen heti jatkosodan päättymisen jälkeen. Maa kääntyikin tämän asian tiimoilta länteen päin kohti Yhdysvaltoja. Suomalaisten poliitikkojen toiveissa oli, että Yhdysvallat voisi tarjota Suomelle taloudellista tukea. Koska Yhdysvallat oli tukenut Suomea taloudellisesti luotoilla ensimmäisen maailmansodan jälkeen, maan apuun luotettiin nytkin.¹⁹

Toisin kuin Suomen, Yhdysvaltojen tilanne vuoden 1945 alussa oli hyvä. Yhdysvaltain maantieteellisen sijainnin takia sen alueella oli käyty taisteluja ainoastaan 7.12.1941,

¹³ Kuisma 2009, 184.

¹⁴ Rautkallio 1979, 11.

¹⁵ Sotakorvaukset laskettiin vuoden 1938 dollarin arvon pohjalta, niin kutsuttuina kultadollareina.

¹⁶ Rautkallio 2015, 189.

¹⁷ Kuisma 2009, 191.

¹⁸ Rautkallio 2015, 190.

¹⁹ Lorenz-Wende 2007, 310.

Japanin hyökätessä sen laivastotukikohtaan Pearl Harboriin.²⁰ Tämän ansiosta Yhdysvallat selvisi sodasta paljon pienemmin tuhoihin kuin moni muu sotaan osallistunut valtio.²¹

Vaikkakin Yhdysvaltojen ja Suomen viralliset diplomaattisuhteet olivat katkenneet vuoden 1944 kesällä, molempien maiden poliitikkojen ja diplomaattien välillä käytiin silti epävirallista keskustelua. Jo vuoden 1944 joulukuussa Yhdysvaltain suunnalla osoitettiin kiinnostusta maiden välisten taloussuhteiden uudelleenjärjestämisestä ja kaupankäynnin palauttamista kohtaan.

Yhdysvaltain ja Suomen välisten suhteiden tausta juontuu aina 1910-luvun lopulle asti. Virallisesti Yhdysvallat tunnusti Suomen diplomaattisesti vuoden 1919 toukokuussa²², presidentti Woodrow Wilsonin (1856–1924) hallintokaudella.²³ Yhdysvaltain konsulaatti Suomeen oli perustettu jo kuitenkin vuoden 1917 marraskuussa ja maa toimitti Suomeen myös hätäapua ennen varsinaista Suomen itsenäisyyden virallista tunnustamista vuosien 1918 ja 1919 aikana. Suomen itsenäisyyden tunnustamisen jälkeen maat solmivat täydelliset diplomaattisuhteet tammikuun 1920 kuluessa.²⁴

Yhdysvallat ja Suomi vakiinnuttivat suhteensa 1920-luvun kuluessa. 1910-luvun lopussa ja 1920-luvun alussa Suomeen tuotiin Yhdysvalloista satoja tuhansia tonneja viljaa ja ruokaa, koska Suomessa vallitsi tuolloin nälänhätä. Yhteensä tämä maksoi Suomelle 16 miljoonaa dollaria, josta yli puolet oli luoton muodossa. Yhdysvallat salli velan takaisinmaksussa lykkäystä vuosien 1921–1922 aikana, koska Suomen talous oli tuolloin kriisissä. Näistä veloista Yhdysvalloille Suomessa käytettiin termiä ”sotavelat”. Taloudellisen tilanteen alkaessa parantua Suomi aloitti tunnollisesti velkojensa takaisinmaksun, mikä tuli muodostamaan tulevaisuudessa perustan Yhdysvaltojen ja Suomen lämpimille suhteille.²⁵

Suuren laman koetellessa maailmaa ja etenkin Yhdysvaltoja 1930-luvulla Suomi oli ainoa maa, joka jatkoi ensimmäisen maailmansodan jälkeisten velkojensa takaisinmaksua Yhdysvalloille. Vuoden 1934 loppuun mennessä kaikki muut Yhdysvalloille velkaa

²⁰ Rintala 2014, 38.

²¹ Rintala 2014, 34.

²² Lavanne 1999, 54.

²³ Wilson Yhdysvaltojen presidenttinä 1913–1921.

²⁴ Rinehart 1992, 7–9.

²⁵ Rinehart 1992, 11.

olevat maat olivat keskeyttäneet velanmaksunsa.²⁶ 1930-luvun aikana maat solmivat myös useita kauppasopimuksia, jotka ennestään lujittivat maiden välisiä suhteita ja edistivät kanssakäyntiä.²⁷

Neuvostoliiton hyökättyä Suomeen 30.11.1939 Suomi sai valtavat sympatiat Yhdysvaltain suunnalta. Kuitenkin Yhdysvaltain hallituksen toimia ohjasivat tuolloin vielä eristäytymispolitiikkaa kannattavat näkemykset ja tiukka pitäytyminen puolueettomuuspolitiikassa, mikä rajoittikin maan täysipainoista vastaamista Suomen tarvitsemaan apuun. Isolationismin ohjaamat poliitikot kannattivat pitkälti linjaa, jossa Suomen tukeminen oli yksityisten avustusjärjestöjen ja yhdistysten varassa.²⁸ Tästä huolimatta Yhdysvallat solmi luottosopimuksia Suomen kanssa ja pyrki diplomaattisin keinoin saamaan talvisodan päättymään.²⁹

Ylipäättänsä Yhdysvalloissa vallitsi talvisodan aikana erittäin myönteinen suhtautuminen Suomea kohtaan ja maan sympatiat olivat vahvasti Suomen puolella tämän käydessä yksinäistä taisteluaan suurta Neuvostoliittoa vastaan. Yhdysvalloissa nähtiin globaalilla mittapuulla talvisota sotana, jossa Suomi puolusti Yhdysvaltain vaalimia demokraattisia arvoja totalitarismilta.³⁰ Suomen tunnollinen velkojen takaisin maksaminen sekä demokratian puolustaminen totalitarismia vastaan talvisodassa rakensivat siis pitkälti positiivisen Suomi-kuvan Yhdysvalloissa. Voikin todeta, että talvisodan aikana myönteinen Suomi-kuva saavutti lakipisteensä Yhdysvalloissa. Talvisodasta Pearl Harboriin ja jossain määrin aina Stalingradin taisteluun asti tämä näkemys, jossa kuva Suomesta tunnollisena velanmaksajana ja demokratian puolustajana yhdistyi hallitsi idealistisella puolella Yhdysvaltain politiikkaa Suomea kohtaan.³¹

Yhdysvaltain ja Suomen väliset suhteet alkoivat hiljalleen huonontua vuoden 1941 aikana. Suomen käydessä jatkosotaa Saksan puolella Neuvostoliittoa vastaan se ajautui maailmansodassa vastakkaiselle puolelle Yhdysvaltain kanssa, Yhdysvaltojen liittyessä Saksan vastaiseen rintamaan. Tämä mutkistikin Yhdysvaltain Suomen-politiikkaa merkittävästi.³²

²⁶ Lavanne 1999, 62.

²⁷ Lavanne 1999, 54.

²⁸ Berry 1987, 70.

²⁹ Lavanne 1999, 65.

³⁰ Berry 1987, 66.

³¹ Berry 1987, 84.

³² Lavanne 1999, 67.

Sodan edetessä ja Yhdysvaltain ja Neuvostoliiton keskinäisen yhteistyön lähentyessä, Yhdysvaltain ja Suomen suhteet alkoivat hiljalleen murentua. Vuoden 1942 kesällä Yhdysvallat sulkikin Helsingin-lähetystönsä konsulaatin ja pyysi Suomea sulkemaan kaikki konsulaattinsa Yhdysvaltain maaperällä.³³ Vuosien 1942–1943 aikana Yhdysvallat pyrki jatkuvasti saamaan Suomen irtaantumaan sodasta. Kun tämä ei tuottanut tulosta, niin Yhdysvallat karkotti Suomen lähettilään Hjalmar J. Procopén (1889–1954) maasta kesäkuussa 1944.³⁴ Saman kuukauden lopussa Yhdysvallat katkaisi diplomaattisuhteensa Suomeen sen solmittua Ryti–Ribbentrop-sopimuksen³⁵ Saksan kanssa.³⁶

Yhdysvaltain ja Suomen suhteet alkoivat kuitenkin uudelleen lämmetä jo vuoden 1944 syyskuussa, kun Suomi vihdoin irtautui sodasta ja teki rauhan Neuvostoliiton kanssa. Maiden väliset diplomaattisuhteet palautettiin virallisesti kuitenkin vasta vuoden 1945 elokuussa. Pitkälti tämä Yhdysvaltain ja Suomen ”välirikko” oli kuitenkin ollut vain tekninen, sillä maiden välinen vuoropuhelu jatkui siitä huolimatta.³⁷ Virallista suurlähettilästä Yhdysvalloilla ei kuitenkaan ollut Suomessa välirikon aikana.

1.2. Yhdysvaltain luottopolitiikan suuntaviivat

Vuosien 1940 ja 1941 aikana Yhdysvallat oli myöntänyt Suomelle luottoa yhteensä 40 miljoonan dollarin edestä.³⁸ Kevään 1940 aikana Suomelle myönnettiin 35 miljoonan dollarin suuruinen luotto ja vielä vuoden 1941 aikana uusi viiden miljoonan dollarin suuruinen luotto itsensä maan presidentti Franklin D. Rooseveltin³⁹ (1882–1945) päätöksellä. Yhdysvaltojen sympatiat Suomea kohtaan olivat tuolloin huipussaan, koska Suomi oli joutunut juuri taistelemaan yksin Neuvostoliittoa vastaan. Neuvostoliittoa

³³ Lavanne 1999, 67.

³⁴ Lavanne 1999, 68.

³⁵ Suomen presidentti Risto Rytin ja Saksan ulkoministerin Joachim von Ribbentropin vuonna 1944 solmima sopimus, jossa Ryti sitoutui olemaan tekemästä rauhaa Neuvostoliiton kanssa. Sopimuksen avulla Suomi sai aseapua Saksalta.

³⁶ Berry 1987, 412–413.

³⁷ Rautkallio 2015, 216.

³⁸ Rautkallio 2015, 182.

³⁹ Yhdysvaltain presidenttinä vuosina 1933–1945.

monet amerikkalaiset poliitikot pitivät jopa Hitlerin johtamaa Saksaa pahempana uhkana kansainväliselle turvallisuudelle.⁴⁰

Vaikka Suomi oli saanut Yhdysvalloista luottoa yhteensä 40 miljoonan dollarin edestä, Suomen kannalta epäedullinen sodan lopputulos ja sotakorvausvelvollisuus Neuvostoliitolle pakottivat maan nyt hakemaan lisää luottoa Yhdysvalloista vuoden 1944 lopussa. Sotakorvaukset koettelivat Suomen talouselämää merkittävästi.

Vuoden 1944 joulukuussa Yhdysvaltain silloinen ulkoministeri Edward Stettinius Jr.⁴¹ (1900–1949) hahmotteli Yhdysvaltain luotto- ja lainapolitiikan keskeisimpiä teesejä ja linjauksia Yhdysvaltain Ruotsin erikoislähettiläälle lähettämässään sähkössä. Erityisesti Yhdysvaltain ulkoministeri otti kantaa siihen, mitkä olisivat maan talouspolitiikan tärkeimmät periaatteet sotakorvausvelvollisten maiden taloudellisen tukemisen suhteen lähivuosina:⁴²

1. *Seuraavassa on neuvoja koskien lainojen ja avustuksien myöntämistä maille, joilla on velvollisuutenaan sotakorvausten maksaminen.*
2. *Ulkoministeriö uskoo:*
 - a) *tältä hallitukselta olisi typerää hyväksyä sellainen politiikka, jossa avustetaan valtioita, joilla on raskaita sotakorvauksia maksettavanaan*
 - b) *huomattava taloudellinen tuki näille valtioille jälleenrakennustarkoitukseen, etenkin sotakorvausten maksuajan varhaisessa vaiheessa on suurelta osin poissuljettu, johtuen valtaviin sotakorvausvelvoitteiden olemassaolosta.*⁴³

⁴⁰ Berry 1987, 69.

⁴¹ Yhdysvaltain ulkoministerinä vuosina 1944–1945.

⁴² . The Secretary of State to the Minister in Sweden (Johnson). December 19, 1944. FRUS 1945, Vol. IV, 624.

⁴³ *Following is for guidance of Legation with regard to loans and assistance to nations endeavoring to meet reparations payments.*

2.

Department believes that:

(a)

it would be most unwise for this Government to adopt a policy of assisting countries which have heavy reparations obligations to pay such obligations;

(b)

substantial financial assistance to such countries for reconstruction, particularly early in the reparations paying period, is largely precluded by existence of heavy reparations obligations. The Secretary of State to the Minister in Sweden (Johnson). December 19, 1944. FRUS 1945, Vol. IV, 624.

Yhdysvallat suhtautui siis niivasti sellaisten maiden taloudelliseen tukemiseen, joilla oli velvoitteenaan maksaa sotakorvauksia. Tämä kosketti tietysti siis myös Suomea. Pitkälti tämänkaltaisessa suhtautumisessa oli kyse siitä, ettei Yhdysvallat itse halunnut joutua sotakorvausten pääasialliseksi maksajaksi, kuten ulkoministeri Stettinius samassa sähkössä toteaa:⁴⁴

Pääasiallinen syy kohdassa 2b ilmaistuun kantaan on se, että vaikka taloudellinen tuki saattaisikin olla suoraan suunnattu jälleenrakennustarkoituksiin sotakorvausvelvollisessa maassa, tuen epäsuora vaikutus olisi sotakorvausten rahoittaminen. Vaikka sotakorvaukset maksettaisiinkin suoraan tuotteina ne vaikuttavat suoraan maksajamaan maksutaseeseen⁴⁵ ja tekevät melkein mahdottomaksi erottaa, että meneekö ulkopuolinen talousapu maan jälleenrakentamistarkoituksiin vai sotakorvausten maksamiseen. Tämän lisäksi raskaat sotakorvausvelvollisuudet voivat vaikuttaa kohdemaan takaisinmaksukykyyn.⁴⁶

Yhdysvalloilla oli huonoja kokemuksia sotakorvausvelvollisten valtioiden auttamisesta, sillä olihan maa maksanut luottojen ja lainojen kautta epäsuorasti Saksan sotakorvauksia ensimmäisen maailmansodan jälkeen 1920-luvun kuluessa. Samaisella vuosikymmenellä laadittiin niin kutsuttu Dawesin suunnitelma, jonka pääasiallisena tavoitteena oli näyttää suuntaviivat sille, miten Saksa pystyisi maksamaan valtavat sotakorvauksensa ympärysalloille. Yhtenä kyseisen suunnitelman kantavana ideana oli ollut, että Saksa saisi lainaa yhteensä 200 miljoonan dollarin edestä Yhdysvalloista. Koska Saksa käytti tämän summan käytännössä kokonaan suoraan sotakorvausten maksamiseen Yhdysvallat joutui itse ikään kuin sotakorvausten maksajaksi, vaikka maa oli kuulunut ympärysaltoihin, sodan voittaneeseen osapuoleen. Loppujen lopuksi Saksa ei maksanut

⁴⁴ The Secretary of State to the Minister in Sweden (Johnson). December 19, 1944. FRUS 1945, Vol. IV, 624.

⁴⁵ Maksutase kuvaa kansantalouden ulkoista tasapainoa sekä reaali- että rahoitustalouden näkökulmasta ja on osa kansantalouden tilinpitojärjestelmää. Maksutase koostuu vaihto-, pääoma- ja rahoitustaseesta.

⁴⁶ *The principal reason for the position expressed in 2(b) is that although the assistance might be directly aimed at assisting reconstruction in the reparations paying country, the indirect effect would be to finance the transfer of reparations. Even though reparations deliveries are made in kind, they directly affect the balance of payments of the paying country and make it almost impossible to differentiate whether outside assistance is going to reconstruct the country or to facilitate the transfer of reparations. In addition, of course, heavy reparations payments may gravely jeopardize the ability of the borrowing country to repay.* The Secretary of State to the Minister in Sweden (Johnson). December 19, 1944. FRUS 1945, Vol. IV, 624.

Yhdysvalloille velkojaan ajallaan takaisin.⁴⁷ Yhdysvalloissa ei ymmärrettävästi haluttu samanlaisen tilanteen pääsevän toistumaan.

Jopa Suomen vuosien 1944–1946 aikainen pääministeri ja maan tuleva presidentti Juho Kusti Paasikivi⁴⁸ (1870–1956) oli ihmetellyt Yhdysvaltain päätöstä myöntää Saksalle luottoa ensimmäisen maailmansodan päättymisen jälkeen. Näin käy ilmi Yhdysvaltain Suomen suurlähettilään, Maxwell M. Hamiltonin⁴⁹ (1896–1957) Yhdysvaltain ulkoministerille vuoden 1945 alussa lähetetystä sähkeestä.⁵⁰

*Paasikivi sanoi ymmärtävänsä, etteivät amerikkalaiset halua toistaa viime sodan jälkeen tehtyä virhettä, kun Saksalle myönnettyä luottoa oli jatkettu. Hän nauroi ja sanoi olleensa noihin aikoihin pankkiiri, eikä hän tai hänen kollegansa olleet koskaan voineet ymmärtää, miksi Yhdysvallat oli jatkanut Saksalle myönnettyä luottoa.*⁵¹

Kuten jo mainittua Saksa ei ollut ainoa maa, joka jätti velkansa maksamatta. Suomea lukuun ottamatta kaikki muut Yhdysvalloille velkaa olevat maat keskeyttivät velanmaksun 1930-luvun aikana.⁵² Onkin siis ymmärrettävää, miksi amerikkalaisten suhtautuminen sotakorvausvelvollisten valtioiden tukemiseen oli näin kielteinen. Keskeisimmät syyt Yhdysvaltain päätökseen olla tukematta sotakorvausvelvollisia maita olivat siis, ettei maa halunnut maksaa toisten velvoitteina olevia sotakorvauksia eikä ottaa turhaa riskiä sen suhteen, että saisiko se koskaan sotakorvausvelvolliselle maalle lainaamansa rahaa takaisin.

Yhdysvaltain ulkoministeri Stettiniuksen mukaan Yhdysvaltojen hallituksen olisi parempi tarpeen vaatiessa avustaa suoraan niitä maita, joille sotakorvauksia maksetaan.⁵³

⁴⁷ McMahon 2012, 168.

⁴⁸ Paasikivi toimi Suomen tasavallan presidenttinä vuosina 1946–1956.

⁴⁹ Hamilton toimi Suomen suurlähettiläänä vuosina 1945–1947. Vielä vuoden 1945 ensimmäisellä puoliskolla hän ei toiminut virallisesti Yhdysvaltain Suomen suurlähettiläänä, sillä maiden diplomaattisuhteet olivat tuolloin katkolla. Virallinen suurlähettiläs Hamiltonista tuli vuoden 1945 syyskuussa.

⁵⁰ The United States Representative in Finland (Hamilton) to the Secretary of State. March 10, 1945. FRUS 1945, Vol. IV, 631.

⁵¹ *Paasikivi said he could understand that the American people would not wish to repeat what had been done after the last war in extending credit to Germany. He laughed and said he had been a banker then and he and his associates had never understood why the United States had extended such credit to Germany.* The United States Representative in Finland (Hamilton) to the Secretary of State. March 10, 1945. FRUS 1945, Vol. IV, 631.

⁵² Lavanne 1999, 62.

⁵³ The Secretary of State to the Minister in Sweden (Johnson). December 19, 1944. FRUS 1945, Vol. IV, 624.

Yhdysvallat avustaisi ensisijaisesti sellaisia valtioita, jotka olisivat nettoajan roolissa sotakorvausten suhteen, sen sijaan, että tuettaisiin taloudellisesti sotakorvausvelvoitteita omaavia maita, kuten Suomea.⁵⁴ Suomen kohdalla tämä olisi tarkoittanut sitä, että Yhdysvallat olisi tukenut taloudellisesti suoraan Neuvostoliittoa (toisen maailmansodan aikana Yhdysvallat olikin itse asiassa maksanut Neuvostoliitolle ja Iso-Britannialle niin kutsuttua lend-lease-avustusta⁵⁵, jonka maksaminen lopetettiin kuitenkin, kun sota oli tulossa päätökseensä vuonna 1945).⁵⁶ Ulkoministeri Stettinius antoi kuitenkin pienen takaportin sotakorvausvelvollisten valtioiden taloudelliselle tukemiselle samaisessa joulukuun 1944 sähkeessään:

Vaikkakin edellä mainittu kuvaa yleistä politiikkaa, jota ulkoministeriö pitää suositeltavana, on mahdollista, että tietyissä olosuhteissa voidaan myöntää suhteellisen pieniä lainoja erityishankkeille, jotka helpottaisivat tiettyjen tuotteiden tuotantoa ja vientiä ja jotka eivät kuulu sotakorvausvelvoitteiden piiriin. – – On selvää, ettei tällaisia hankkeita tulisi olemaan paljoa – – Kohtuullisen ajan kuluttua, jonka aikana maksajamaa on osoittanut, että maksut ovat hyvin sen maksukapasiteetin mukaisia, tämä hallitus voi harkita laajempaa taloudellista apua jälleenrakennusta varten tai harkita lainoja kyseisen maan kehitystarpeisiin.⁵⁷

Joissakin tilanteissa Yhdysvallat olisi siis valmis myös tukemaan sotakorvausvelvollisia maita. Kuitenkin kuten ulkoministeri linjaa näitä tapauksia tulisi olemaan vain muutamia.

Ainakin yhtenä syynä sille, että takaportti sotakorvausvelvollisten maiden avustamiselle löytyi Yhdysvaltojen ulkoministeriön poliittisista linjauksista voi nähdä sen, että jokainen taloudellisen avun vaatimus on loppujen lopuksi yksittäistapaus. Olisi ollut

⁵⁴ The Secretary of State to the Minister in Sweden (Johnson). December 19, 1944. FRUS 1945, Vol. IV, 624.

⁵⁵ Lend-lease oli Yhdysvaltain toisen maailmansodan aikainen ohjelma, jolla maa tuki sodassa taistelevia liittolaisiaan sotamateriaalien muodossa.

⁵⁶ Rautkallio 1979, 42.

⁵⁷ *Although the foregoing outlines the general policy which the Department believes advisable, it is possible that in some circumstances relatively small loans might be made for specific projects which would facilitate the production and export of specific goods not involved in reparations payments. – – It will be appreciated that such projects would not be numerous – – After a reasonable lapse of time, however, during which a paying country has demonstrated that payments are well within its capacity, this Government might consider more favorably requests for more substantial assistance for reconstruction or developmental loans.* The Secretary of State to the Minister in Sweden (Johnson). December 19, 1944. FRUS 1945, Vol. IV, 624.

ulkoministeriöltä typerää linjata, ettei Yhdysvallat tulisi missään tapauksessa olemaan neuvottelematta näistä kysymyksistä, varsinkin jos maalta haluttu taloudellinen tuki olisi suunnattu aivan muille sektoreille kuin sotakorvausten maksamiseen. Yhdysvallat hyötyisi itsekkin, kun avustettavana oleva valtio saisi taloutensa kuntoon ja olisi valmis käymään kauppaa maan kanssa. Tämä vaikuttaisi myös positiivisesti Yhdysvaltojen omaan talouteen, kun se saisi avustetusta maasta kauppakumppaninsa ja turvaisi taloudelliset intressinsä kohdemaassa. Tämän lisäksi se lisäisi Yhdysvaltain vaikutusta kyseisessä maassa.

1.3. Yhdysvaltojen luottopolitiikka ja Suomi

Yhdysvaltain ulkoministeri Edward Stettinius Jr:n joulukuun 1944 linjauksen mukaan joissakin tarkoin valituissa tilanteissa olisi mahdollista, että Yhdysvallat tukisi sotakorvauksia maksavia maita taloudellisesti. Tästä huolimatta hän piti kuitenkin Suomen tilannetta vuosien 1944–1945 aikana sellaisena, ettei Yhdysvaltain intressien mukaista olisi tarjota Suomelle taloudellista tukea lainojen, saati luottojen myöntämisen muodossa.⁵⁸

*Ehdotetaan, ettei lähetystö aloita keskustelua lainojen tai avun antamisesta Suomelle tämän Yhdysvaltain hallituksen toimesta. Jos näistä asioista kuitenkin keskustellaan Yhdysvaltain edustajien kanssa tai heidän läsnä ollessaan, ehdotetaan, että he (Yhdysvaltain edustajat) ottavat kielteisen asenteen liittyen mahdolliseen merkittävään taloudelliseen tukeen Yhdysvaltojen suunnalta.*⁵⁹

⁵⁸ The Secretary of State to the Minister in Sweden (Johnson). December 19, 1944. FRUS 1945, Vol. IV, 624.

⁵⁹ *It is suggested that the Legation not initiate discussion of loans or assistance by this Government to Finland. If, however, these matters are discussed with officers of the Legation or in their presence on the initiative of others, it is suggested that without attempting definitive answers they assume a discouraging attitude with regard to the possibility of any substantial assistance by the United States.* The Secretary of State to the Minister in Sweden (Johnson). December 19, 1944. FRUS 1945, Vol. IV, 624.

Ulkoministeri Stettiniuksen joulukuun sähkeen jälkeen jo tammikuussa 1945 Suomen tuolloinen kauppa- ja teollisuusministeri Åke Gartz⁶⁰ (1888–1974) nosti esiin keskeisimpinä pitämiään Suomen talouteen liittyviä kysymyksiä yksityisessä keskustelussa Yhdysvaltain Suomen lähetystön edustajan kanssa. Ministeri Gartzin mukaan ensimmäinen ja kaikkein tärkein kysymys, jonka Suomen hallitus tulisi nostamaan esiin kenen tahansa Yhdysvaltain edustajan kanssa olisi Suomen tarve ulkomaiselle luotolle. Kauppa- ja teollisuusministeri kertoi Yhdysvaltain edustajalle olevansa toki tietoinen maan suhtautumisesta Suomen, saati minkään sotakorvauksia maksavan valtion taloudelliseen tukemiseen. Kuitenkin Gartzin mukaan luoton saaminen Yhdysvalloista olisi ainoa keino taata Suomen talouden palautuminen jälleen raiteilleen. Ministerin mukaan ilman luoton saamista Yhdysvalloilta Suomi ei myöskään pystyisi hoitamaan sotakorvausvelvollisuuksiaan Neuvostoliitolle. Gartzin näkemyksien mukaan Suomen peli olisi pelattu, jos se ei saisi Yhdysvalloista taloudellista tukea noina vaikeina vuosina.⁶¹

Kauppa- ja teollisuusministeri Gartz ei liioitellut, sillä Suomen taloudellinen tilanne vuoden 1945 alkupuolella oli erittäin hankala ja kaupallisten suhteiden solmiminen lännen kanssa nähtiin käytännössä ainoana mahdollisena keinona, jolla Suomi saisi turvattua riittävän elintarvikkeiden saannin kansalaisilleen sekä riittävän määrän raaka-aineita teollisuudelleen, joka tarvitsi niitä todella kipeästi. Sodan aikana Suomi oli luottanut näissä asioissa Saksaan, mutta nyt kun kauppayhteydet sinne olivat katkenneet, länsi nähtiin ainoana varteenotettavana vaihtoehtona toimittamaan Suomelle sen tarvitsemia artikkeleita.⁶² Toki Suomi pyrki tukeutumaan myös Ruotsiin ja Neuvostoliittoon, mutta ainoastaan näiden kahden maan varassa se ei voinut olla. Tämän takia Suomen poliitikot toivoivatkin maan voivan luottaa myös Yhdysvaltain apuun ja tukeen näissä kysymyksissä.

Neuvostoliitolle maksettavat sotakorvaukset aiheuttivat todellista päänvaivaa Suomessa. Ongelmat eivät ainoastaan johtuneet sotakorvausten suuresta rahallisesta arvosta, toisen maailmansodan heikentämästä taloustilanteesta ja tiukasta maksuaikataulusta, vaan myös siitä tosiasiasta, että Neuvostoliitto vaati sotakorvaustuotteina pitkälti teollisuus- ja metallialan tuotteita. Ennen sotaa Suomen kokonaisviennistä 80 prosenttia oli tullut

⁶⁰Suomen kauppa- ja teollisuusministerinä vuosina 1944–1946.

⁶¹The Minister in Sweden (Johnson) to the Secretary of State. January 16, 1945. FRUS 1945, Vol. IV, 626.

⁶²Rautkallio 1979, 41–42.

puunjalostustuotteiden viennistä Neuvostoliittoon. Vaadituista sotakorvauksista kuitenkin vain 33,4 prosenttia haluttiin puutavarateollisuuden tuotteina, sillä Neuvostoliitto oli enemmän kiinnostunut metalli- ja laivanrakennusteollisuuden tuotteista, jotka kattoivat peräti 62 prosenttia vaadituista sotakorvauksista.⁶³ Suomen piti tämän takia uudistaa koko tuotantoelämänsä, jotta Neuvostoliiton vaatimuksiin pystyttäisiin vastaamaan. Tilanne oli erittäin hankala siksi, koska Suomen piti aloittaa sotakorvaustuotanto sellaisilla aloilla, jotka eivät olleet kehittyneet riittävästi ennen toista maailmansotaa.⁶⁴ Samalla oli myös koulutettava uusille teollisuudenaloille työvoimaa.⁶⁵ Suomen talouden rakennetta oli tämän takia muutettava merkittävästi. Ja sen piti tapahtua nopeasti. Lisätaakkaa Suomelle tuli aiheuttamaan se, että sotakorvausten perustaksi otettiin vuoden 1938 hintataso, jonka takia sotakorvausten todellinen arvo oli 600 ja 800 miljoonan dollarin välillä.⁶⁶ Suomi tuli lopulta olemaan ainoa sotakorvausvelvollisista valtioista, joka maksoi sotakorvauksensa täysimääräisenä. Suomen korvaukset tosin alenivat 226,5 miljoonaan kultadollariin vuonna 1948.⁶⁷

Suomen pankin pääjohtajaksi vuoden 1944 syksyllä palannut maan entinen presidentti Risto Ryt⁶⁸ (1889–1956) oli pyytänyt asiantuntijoilta selvitystä Suomen lainatarpeesta tulevana vuosina. Asiantuntijoiden selvityksen mukaan Suomi tulisi tarvitsemaan yhteensä 250 miljoonan dollarin edestä ulkomaalaista lainaa seuraavien kahden vuoden aikana. Kauppa- ja teollisuusministeri Gartzin mukaan tämä asiantuntijoiden arvioima summa oli kuitenkin turhan yliampuva ja hänen mielestään todenmukaisempi määrä olisi noin 50 miljoonaan Yhdysvaltain dollarin luokkaa.⁶⁹

Ministeri Åke Gartzin ja Yhdysvaltain Suomen-lähetystön edustajan välillä käyty yksityinen keskustelu oli ainoa Suomen luotontarpeeseen liittyen käyty keskustelu vuoden 1945 tammikuun aikana. Sen jälkeen loppukuukauden ajan maiden edustajien välisissä keskusteluissa keskityttiin kysymykseen hätäavun lähettämisestä Suomeen. Monet yksityiset järjestöt ja ryhmittymät Yhdysvalloissa, kuten Punainen risti olivat nimittäin osoittaneet kiinnostuksen merkkejä avun lähettämisestä Suomeen.

⁶³ Rautkallio 1979, 31.

⁶⁴ Rautkallio 1979, 11.

⁶⁵ Rautkallio 1979, 31.

⁶⁶ Rautkallio 1979, 31.

⁶⁷ Vesterinen 2012, 11.

⁶⁸ Suomen tasavallan presidenttinä vuosina 1940–1944.

⁶⁹ The Minister in Sweden (Johnson) to the Secretary of State. January 16, 1945. FRUS 1945, Vol. IV, 626.

Amerikkalaispoliitikoille olikin sadellut suhteellisen paljon tiedusteluja koskien kysymystä avustustarpeiden lähettämisestä Suomeen.⁷⁰

Helmikuun lopussa ja maaliskuun alussa Yhdysvaltain tuleva Suomen suurlähettiläs Maxwell M. Hamilton (1896–1957) oli ollut yhteydessä Suomen ulkoasiainministeriin Carl Enckelliin⁷¹ (1876–1959) ja toiseen ulkoasiainministeriin Reinhold Sventoon⁷² (1881–1973). Hänen tarkoituksenaan oli informoida ministereitä siitä, ettei uuden amerikkalaisedustajan lähettäminen Suomeen vielä kuitenkaan merkinnyt diplomaattisuhteiden uudelleensolmimista.⁷³

Suomalaisministerit nostivat heti keskusteluissaan Hamiltonin kanssa esiin Suomen tarpeen luotolle. He tiedustelivat Hamiltonilta olisiko Yhdysvalloista mahdollista saada luottoa, joka käytettäisiin Suomessa erilaisten tuotantolaitosten rakentamiseen tai asuntohankkeisiin. Ministerit ehdottivat Hamiltonille, että Suomesta voitaisiin lähettää eri alojen edustajia Yhdysvaltoihin kyselemään tästä luoton mahdollisuudesta.⁷⁴ Hamilton nosti kuitenkin taas esiin maan kokemukset ensimmäisen maailmansodan jälkimainingeista:

*Vastauksena palautin heille mieleen amerikkalaisten kokemukset luottojen jatkamisesta Saksaan viime sodan jälkeen. Yhdysvaltain kansalaiset, jotka olivat polttaneet sormensa pahasti tämän asian suhteen eivät olisi innostuneita rahoittamaan Saksan sotakorvauksia, saati sellaisten maiden sotakorvauksia, jotka assosioidaan Saksan toimintaan liittyviksi.*⁷⁵

Sen lisäksi, että ensimmäisen maailmansodan jälkeiset haamut sotakorvausten maksamisesta painoivat Yhdysvaltain vaakakupissa, Yhdysvaltojen politiikkaan vaikutti myös globaali tilanne. Maaliskuussa 1945 Yhdysvaltojen pääasiallinen huomio oli aivan muualla kuin Suomessa. Sen joukot etenivät Länsi-Euroopassa yhdessä brittien kanssa

⁷⁰ The Acting Secretary of State to the Secretary of Mission in Finland (Higgs). January 25, 1945. FRUS 1945, Vol. IV, 627.

⁷¹ Carl Enckell toimi yhteensä kymmenen eri hallituksen ulkoasiainministerinä vuosien 1918–1950 aikana.

⁷² Reinhold Svento toimi Suomen toisena ulkoasianministerinä vuosina 1944–1948.

⁷³ The United States Representative in Finland (Hamilton) to the Secretary of State. March 2, 1945. FRUS 1945, Vol. IV, 630.

⁷⁴ The United States Representative in Finland (Hamilton) to the Secretary of State. March 2, 1945. FRUS 1945, Vol. IV, 630.

⁷⁵ *In response, I recalled experience of the American people in extending credits to Germany after the last war. The American people having burned their fingers badly on this would not be enthusiastic about undertaking to finance reparation payments for Germany or for countries associated with Germany.* The United States Representative in Finland (Hamilton) to the Secretary of State. March 2, 1945. FRUS 1945, Vol. IV, 630.

kohti Saksan sydänmaita ja Berliiniä. Samaan aikaan maa kävi myös taistelua Japania vastaan Tyynellä valtamerellä. Yhdysvaltojen prioriteettilistan kärjessä oli saada ensiksi sota päättymään mahdollisimman nopeasti niin Euroopassa kuin myös Tyynellämerellä, minkä takia Yhdysvaltain tuen ensisijaisena kohteena olivat sen kanssa sodassa liittolaisina taistelevat valtiot, kuten Iso-Britannia ja Neuvostoliitto. Tästä syystä suomalaisministerien ehdotukset lähettää suomalaisedustajia Yhdysvaltoihin kyselemään mahdollisen luoton saamisesta eivät olleet Hamiltonin mielestä kovinkaan ajankohtaisia vielä kevään 1945 aikana.⁷⁶ Suomi lähestyikin Yhdysvaltoja asian tiimoilta mahdollisimman huonoon aikaan globaaliin tilanteeseen peilattaessa. Toisen maailmansodan ratkaisevia taisteluja käytäessä ei Suomen avuntarvetta varmastikaan nähty Yhdysvalloissa kovinkaan kiirettä vaativana ongelmana. Asiaan voitaisiin palata, kun aseet olisivat hiljentyneet niin Euroopassa kuin Aasiassa.

Vaikkakin Yhdysvaltain eristäytymispolitiikka oli tulossa pian lopullisesti tiensä päähän, niin vuonna 1945 maassa kuitenkin esiintyi vielä voimakkaita äänenpainoja, joissa korostettiin sitä, ettei Euroopan taloudellinen avustaminen kuulunut Yhdysvaltain ensisijaisiin tavoitteisiin tai intresseihin.⁷⁷ Vaikka maan eristäytymistä kannattavat näkemykset jäivätkin viimeistään taka-alalle kylmän sodan syttymisen ja vuoden 1947 Marshall-avun myötä, isolationistisilla näkemyksillä oli kuitenkin vaikutusta vielä vuoden 1945 keväällä. Yhdysvalloissa esiintyikin vielä tuolloin sellaisia mielipiteitä, joissa toivottiin maan palaavan noudattamaan pitkään harjoitettua eristäytymispolitiikan traditiota heti sodan päättymisen jälkeen.⁷⁸ Osittain näihin näkemyksiin vaikutti myös joidenkin amerikkalaispäättäjien kokema ”sotaväsymys”, sillä olihan maailmansotaa käyty jo vuosikausien ajan.⁷⁹

Suomessa tilanne oli tietysti täysin toinen kuin Yhdysvalloissa, ja sodasta jo irrottautuneena sen prioriteettilistan kärjessä olivat juurikin luottoihin ja lainoihin liittyvät kysymykset, sillä maan piti aloittaa heti sotakorvausten maksaminen Neuvostoliitolle sekä saatava ylipäätänsä taloutensa jälleen raiteilleen. Suomen tuotanto- ja talouselämän kohtalona oli ponnistella todella raskaasti vuosien 1945–1947 aikana sotakorvauksien takia. Siispä tarve ulkomaiselle lainalle oli kyseisten vuosien aikana erittäin kriittinen.

⁷⁶ The United States Representative in Finland (Hamilton) to the Secretary of State. March 2, 1945. FRUS 1945, Vol. IV, 630.

⁷⁷ Rautkallio 1979, 42.

⁷⁸ Rautkallio 1979, 42.

⁷⁹ Rautkallio 1979, 81–82.

Suomi oli saanut läntiseltä naapuriltaan Ruotsilta lainoja yhteensä 100 miljoonan dollarin edestä vuosien 1939–1945 aikana, eikä Ruotsi tämän takia ollut enää halukas avustamaan Suomea yhtään enempää. Suomen teollisuuden oli kuitenkin välttämättä pystyttävä kasvattamaan tuotantoaan ja lainoja tarvittiinkin siksi myös muualtakin kuin vain Ruotsin suunnalta.⁸⁰ Suomi kääntyikin Yhdysvaltojen puoleen tämän asian tiimoilta. Oikeastaan Suomen vaihtoehdot olivat vähissä, sillä esimerkiksi Iso-Britannia ei ollut halukas avustamaan taloudellisesti sodanaikaista vihollismaataan.⁸¹ Toki on hyvä muistaa, ettei taloustilanne ollut Brittein saarillakaan erityisen hyvä vuoden 1945 keväällä ja Yhdysvaltain lend-lease-apu olikin merkittävässä roolissa Iso-Britannian tulevaisuuden kannalta. Brittiläisissä aiheuttikin katkeruutta, kun Yhdysvallat sodan loppuvaiheilla lopetti tämän tuen maksamisen.⁸²

Sen lisäksi, että Yhdysvaltain huomio oli keväällä 1945 keskittynyt aivan toisaalle ongelmia aiheutti myös se, ettei Yhdysvaltain ja Suomen välillä ollut sillä hetkellä yhtään laivareittia käytettävissä.⁸³ Tämä johtui tietysti pitkälti globaalista sotatilanteesta. Hamiltonin mukaan tämä seikka tuottaisikin hankaluuksia tavaroiden, saati ihmisten kuljettamisessa Yhdysvaltain ja Suomen välillä.⁸⁴

*Mainitsin, että matkustajien kuljettamiseen liittyvä tilanne on vaikea ja lähikuukausina mahdollisesti esiin tulevat ehdotukset eivät nyt saa erityistä huomiota Yhdysvalloissa, kun energia ja ajatukset keskittyvät välittömän huomion vaativiin asioihin, etenkin sotaan.*⁸⁵

Hamilton keskusteli pääministeri Paasikiven kanssa puhelimitse Suomen tilanteesta maaliskuun 9. päivänä. Kuten Suomen ulkoasianministereille, myös Paasikivelle Hamilton korosti Yhdysvaltain pääasiallisen huomion olevan sodassa ja Saksan kukistamisessa. Sen jälkeen Yhdysvaltain taistelu jatkuisi vielä Japania vastaan

⁸⁰ Rautkallio 1979, 41–42.

⁸¹ Rautkallio 1979, 23.

⁸² Rautkallio 1979, 47.

⁸³ The United States Representative in Finland (Hamilton) to the Secretary of State. March 2, 1945. FRUS 1945, Vol. IV, 630.

⁸⁴ The United States Representative in Finland (Hamilton) to the Secretary of State. March 2, 1945. FRUS 1945, Vol. IV, 630.

⁸⁵ *I mentioned that the situation relating to transportation of passengers is difficult, and that propositions which might come up for consideration some months hence were not being given special attention in the United States at present when energy and thought were being concentrated on matters requiring immediate attention, especially those relating to the war.* The United States Representative in Finland (Hamilton) to the Secretary of State. March 2, 1945. FRUS 1945, Vol. IV, 630.

Tyynellämerellä, jossa ”tie olisi pitkä ja vaikea”, kuten presidentti Roosevelt oli tilanteesta aikaisemmin todennut.⁸⁶

Hamilton kertoi myös Suomen pääministerille (kuten oli jo aikaisemmin kertonut Suomen ulkoasianministereille Enckelille ja Sventolle) ensimmäisen maailmansodan jälkeisestä tilanteesta ja korosti amerikkalaisten haluavan välttää samojen virheiden toistamisen. Pääministeri Paasikivi pyrki kuitenkin vakuuttamaan Hamiltonin siitä, ettei mahdollisen Suomelle myönnettävän luoton tarvitsisi liittyä mitenkään sotakorvausten saralle. Paasikiven mukaan Suomi tarvitsisi taloudellista apua ensisijaisesti saadakseen sisäisen taloutensa kuntoon ja tervehdyttääkseen maan ekonomisen tilan. Pääministeri Paasikivi korosti Suomen tulevan lähivuosina kiristämään vyötänsä ja elämään rajoitettua elämää. Paasikivi esitti Hamiltonille kolme mielestään tärkeintä seikkaa, jotka puoltaisivat Yhdysvaltain apua Suomelle.⁸⁷

*Suomen koko talouselämä on riippuvainen tuonnista ja viennistä. Hän (Paasikivi) korosti kolmea seikkaa: 1. Suomen tarvitsema apu olisi pientä; 2. Suomi voisi vastapalveluksena tästä avusta toimittaa Yhdysvalloille puutavaroita, joista hän käsitti olevan maassa puutetta; 3. Luottojärjestelyt muutamalle seuraavalle vuodelle olisivat hyödyllisiä ja Yhdysvallat voisi luottaa Suomen maksavan velkansa takaisin.*⁸⁸

Pääministeri totesi, ettei odottanut Yhdysvaltain apua kuitenkaan vielä, sillä eihän maiden välillä vallinnut edelleenkään virallisia diplomaattisuhteita. Hän toivoi maiden pääsevän sopuun taloudellisesta avusta kesän tai viimeistään syksyn aikana. Hamilton ei kuitenkaan luvannut Paasikivelle mitään.⁸⁹

⁸⁶ The United States Representative in Finland (Hamilton) to the Secretary of State. March 2, 1945. FRUS 1945, Vol. IV, 630.

⁸⁷ The United States Representative in Finland (Hamilton) to the Secretary of State. March 10, 1945. FRUS 1945, Vol. IV, 631.

⁸⁸ *Finland's whole economic life is dependent on imports and exports. He stressed three points: 1. The commodity assistance that Finland needed was small; 2. Finland could pay for this assistance by furnishing wood products for which he understood there was need in the United States; 3. Credit arrangement for a few years would be most helpful and Finland could be counted on to repay.* The United States Representative in Finland (Hamilton) to the Secretary of State. March 10, 1945. FRUS 1945, Vol. IV, 631.

⁸⁹ The United States Representative in Finland (Hamilton) to the Secretary of State. March 10, 1945. FRUS 1945, Vol. IV, 631.

En tietenkään sitoutunut mihinkään. Kommentoituani jo kahteen otteeseen vaikeuksia meidän (Yhdysvallat) näkökannaltamme, vaihdoin lopulta aihetta.⁹⁰

Yhdysvaltain luottopolitiikassa haluttiin siis välttää samojen virheiden toistaminen, joita maa oli tehnyt ensimmäisen maailmansodan jälkeen. Tämän lisäksi maan kielteiseen suhtautumiseen myöntää Suomelle luottoa vaikutti myöskin kansainvälinen tilanne: laivareittejä tavaroiden kuljettamista varten ei ollut avoinna ja tämän lisäksi Yhdysvaltain pääasiallinen huomio oli kiinnittynyt aivan muihin asioihin, kuin Suomen talouden toimintaan liittyviin kysymyksiin. Ensisijaisesti toisen maailmansodan lopettamiseen liittyviin. Näiden seikkojen lisäksi talousavun myöntämistä Suomelle jarruttivat Yhdysvalloissa esiintyneet näkemykset, joissa toivottiin maan palaavan harjoittamaan eristäytymispolitiikkaa ja pysymään poissa Euroopasta. Yhdysvaltain kielteisestä suhtautumisesta huolimatta Suomen luoton metsästäminen tuli jatkumaan kiivaana tulevien kuukausien aikana.

1.4. Suomalainen kauppadelegaatio Yhdysvaltoihin luottomahdollisuutta selvittämään

Neuvostoliiton kanssa tehdyn sotakorvaussopimuksen jälkeen Suomi oli pyrkinyt aktiivisesti saamaan luottoja erinäisten tavaroiden hankintaa varten monista eri maista. Näitä maita olivat Yhdysvaltain lisäksi olleet muun muassa Ruotsi, Neuvostoliitto, Tanska ja Iso-Britannia. Neuvostoliiton ja Iso-Britannian kanssa Suomi olikin solminut joitakin vaihtokauppasopimuksia. Luottojen suhteen ei oltu kuitenkaan päästy toivottuun tulokseen minkään valtion kanssa.⁹¹

⁹⁰ *I of course made no commitment. Having already commented twice in regard to the difficulties from our point of view, I finally changed the subject.* The United States Representative in Finland (Hamilton) to the Secretary of State. March 10, 1945. FRUS 1945, Vol. IV, 631.

⁹¹ The United States Representative in Finland (Hamilton) to the Secretary of State. June 7, 1945. FRUS 1945, Vol. IV, 639.

Heinäkuussa 1945 Maxwell M. Hamiltonin ja Yhdysvaltain ulkoministerin välisessä kirjeenvaihdossa keskusteltiin jälleen kerran Suomen tilanteesta. Kauppa- ja teollisuusministeri Åke Gartz oli kesäkuussa kysellyt uudelleen Hamiltonilta mahdollisuudesta lähettää suomalaisedustajista muodostettu komitea Yhdysvaltoihin keskustelemaan Suomen talouteen liittyvistä kysymyksistä. Yhdysvaltain ulkoministerille lähettämässään sähkössä Hamilton kuitenkin pelkäsi, että mikäli hän myöntyisi Gartzin ehdotukseen se voitaisiin Suomen hallituksen osalta tulkita Yhdysvaltain myöntymisenä luottoon Suomelle.⁹² Kun Gartz oli aikaisemmin puhunut suomalaisedustajien lähettämisestä Yhdysvaltoihin, hän oli silloin suoraan maininnut edustajien tarkoituksena olevan saada luottoja. Nyt kauppa- ja teollisuusministeri kuitenkin puhui vain kaupallisten yhteyksien muodostamisesta uudelleen, mainitsematta luottoja sanallakaan.⁹³ Tämä on varmasti herättänyt epäluuloja Yhdysvaltain diplomaatissa.

Hamilton korosti Gartzille jälleen Yhdysvaltain poliittista linjausta olla myöntämättä luottoja sotakorvausvelvollisille maille, vaikkei Suomen kauppa- ja teollisuusministeri ollutkaan missään vaiheessa keskustelua suoraan niistä maininnutkaan. Huolimatta Yhdysvaltain Hamiltonin mukaan muuttumattomasta luottopolitiikasta hän lupasi kuitenkin välittää Suomen kauppa- ja teollisuusministerin tiedustelun maansa hallitukselle.⁹⁴

Samoihin aikoihin, kun Gartz ja Hamilton neuvottelivat mahdollisten edustajien lähettämisestä Yhdysvaltoihin, Suomi ja Neuvostoliitto pääsivät sopuun sotakorvauslähetyksistä toisen sotakorvausvuoden aikana. Toinen sotakorvausvuosi käsitti ajanjakson 19.9.1945–18.9.1946.⁹⁵

Hamilton informoikin maansa uutta ulkoministeriä James F. Byrnesiä (1882-1972)⁹⁶ asian tiimoilta:

Sir: Minulla on kunnia ilmoittaa, että Suomen lehdistö on ilmoittanut 18.7.1945, että heinäkuun 17. päivänä Suomi ja Neuvostoliitto ovat

⁹² The United States Representative in Finland (Hamilton) to the Secretary of State. July 16, 1945. FRUS 1945, Vol. IV, 640.

⁹³ The United States Representative in Finland (Hamilton) to the Secretary of State. July 16, 1945. FRUS 1945, Vol. IV, 640.

⁹⁴ The United States Representative in Finland (Hamilton) to the Secretary of State. July 16, 1945. FRUS 1945, Vol. IV, 640.

⁹⁵ Vesterinen 2012, 51.

⁹⁶ Yhdysvaltain ulkoministerinä 1945–1947.

*päässeet sopimukseen koskien toisena sotakorvausvuotena toimitettavista tavaroista.*⁹⁷

Samaan aikaan, kun Suomi ja Neuvostoliitto pääsivät yhteisymmärrykseen Suomen velvoitteista toisena sotakorvausvuotena, myös globaalisti tapahtui merkittäviä asioita. Sodan voittaneiden liittoutuneiden merkittävimpien maiden Yhdysvaltain, Iso-Britannian ja Neuvostoliiton johtajat Harry S. Truman, Winston Churchill (1874–1965) ja Josif Stalin kokoontuivat Saksan Potsdamiin konferenssiin, jossa päätettiin muun muassa rauhansopimusten solmimisesta entisten vihollismaiden kanssa ja Saksan uusista rajoista⁹⁸(Iso-Britannian edustaja vaihtui kesken konferenssin Churchillin puolueen kärsiessä vaaleissa tappion⁹⁹).

Elokuussa 1945 tapahtui myös merkittäviä Yhdysvaltojen ja Suomen välisissä suhteissa, kun maat solmivat viralliset diplomaattisuhteensa uudestaan. Suhteet olivat ehtineet olla poikki hieman yli vuoden ajan, vuoden 1944 kesäkuusta lähtien. Neuvostoliiton generalissimus Stalin oli itse asiassa ehdottanut presidentti Trumanille jo toukokuussa 1945 diplomaattisuhteiden palauttamista Suomen kanssa. Truman oli kuitenkin kieltäytynyt tästä, sillä Stalin oli tämän lisäksi vaatinut Yhdysvaltoja palauttamaan diplomaattisuhteensa samalla myös Romanian, Bulgarian ja Unkarin kanssa. Yhdysvaltojen suhde Suomeen oli kuitenkin erilainen kuin näihin kolmeen mainittuun valtioon verrattuna, sillä Suomen ja Yhdysvaltojen välillä ei ollut missään vaiheessa vallinnut sotatilaa. Trumanin mukaan Romania, Bulgaria ja Unkari eivät olleet myöskään noudattaneet Jaltan konferenssissa¹⁰⁰ sovittua julistusta entisten Saksan liittolaisten demokratisoinnista. Presidentti Trumanin mukaan Suomi sen sijaan oli osoittanut aitoa omistautumista demokratian periaatteille ja ihanteille.

Syyskuun 1945 alussa kuusi vuotta kestänyt maailmanlaajuinen suursota tuli vihdoinkin päätökseensä, kun Japani antautui 2. syyskuuta Tokionlahdella.¹⁰¹ Toinen maailmansota oli päättynyt.

⁹⁷ Sir: I have the honor to report that the Finnish press of July 18, 1945, announced the signing on July 17 of an agreement between Finland and the Soviet Union concerning reparations deliveries during the second reparations year. The United States Representative in Finland (Hamilton) to the Secretary of State. July 26, 1945. FRUS 1945, Vol. IV, 641.

⁹⁸ Rinehart 1993, 61.

⁹⁹ McCullough 1992, 446.

¹⁰⁰ Jaltan konferenssissa 4-11.2.1945 Roosevelt, Stalin ja Churchill päättivät sodanjälkeisen Saksan kohtalosta, Saksan valloittamien maiden demokratisoinnista sekä Yhdistyneiden kansakuntien perustamisesta.

¹⁰¹ Beevor 2012, 897.

Vain muutama päivä maailmansodan päättymisen jälkeen Suomen kauppa- ja teollisuusministeri Gartz informoi Yhdysvaltain diplomaatti Benjamin M. Hulleyta¹⁰² (1898–1991) Suomen hallituksen tarkoituksesta lähettää Yhdysvaltoihin mahdollisimman pian kauppadelegaatio. Delegaation jäseniä tulisivat olemaan Suomen selluloosayhdistyksen toimitusjohtaja Walter Gräsbeck (1892–1952) sekä diplomaatit Artturi Lehtinen (1896–1966) ja Ragnar Smedslund (1900–1982). Näiden kolmen lisäksi kauppadelegaatioon kuuluisi myös muutamia teknisiä asiantuntijoita. Gartzin mukaan delegaation tarkoituksena olisi lopettaa Suomen kaupallinen eristäytyminen Yhdysvalloista ja solmia uudelleen kauppayhteydet maiden välille. Koska Suomi oli vasta tehnyt kauppasopimuksia sekä Neuvostoliiton että Iso-Britannian kanssa, edustustolla olisi nyt selkeämpi näkemys Suomen tarpeista Yhdysvalloissa.¹⁰³

Gartz vakuutti Hulleylle delegaation pääasiallisena tarkoituksena olevan maiden kauppasuhteiden jälleenrakentaminen. Hulley kuitenkin uskoi, että myös Suomen luotontarve tultaisiin tuomaan delegaation toimesta esiin Yhdysvaltain edustajille:

*Gartz ei käytännössä näe yhtään vientikelpoista ylijäämää Yhdysvaltoihin ennen vuoden 1946 jälkimmäistä puoliskoa. Uskon hänen toivovan tulevan viennin käyvän luoton perustaksi nyt. Vaikkakaan emme puhuneet lainoista, joista on aiemmin keskusteltu tyhjentävästi, odotan suomalaisten edustajien yrittävän saada pitkäaikaisia pankki- tai kaupallisia luottoja rahoittaakseen välittömiä tarpeitaan.*¹⁰⁴

Hulleyn mukaan lainakysymyksistä oli keskusteltu Suomen kanssa ”tyhjentävästi”. Tämä kuvastaa hyvin sitä, kuinka kipeä Suomen tarve ulkomaiselle rahoitukselle on ollut toisen maailmansodan jälkeen ja että kuinka johdonmukaisesti Suomi on pyrkinyt saamaan valuuttaa Yhdysvaltain suunnalta. Toisaalta diplomaatin sanat myös alleviivaavat Yhdysvaltain edustajien suhtautumista suomalaisspoliitikkojen ja diplomaattien jatkuville pyrkimyksille saada Yhdysvalloista lainaa tai luottoa: siihen alettiin olla jo kyllästyneitä.

¹⁰² Toimi Yhdysvaltain Helsingin konsulina 1945–1947.

¹⁰³ The Chargé in Finland (Hulley) to the Secretary of State. September 5, 1945. FRUS 1945, Vol. IV, 644.

¹⁰⁴ *Gartz sees practically no exportable Finnish surplus before last half of 1946. I believe he hopes use future exports as basis of credit for purchases now. Though we did not mention loans, previously discussed exhaustively, I expect Finnish delegates will try to obtain long term bank or commercial credits to finance their immediate needs.* The Chargé in Finland (Hulley) to the Secretary of State. September 5, 1945. FRUS 1945, Vol. IV, 644.

Myöhemmin syyskuussa suomalaiset tiedustelivat amerikkalaisilta, olisiko mahdollista, että kauppadelegaation kanssa Yhdysvaltoihin saapuisi myös Suomen Pankin pääjohtaja Sakari Tuomioja¹⁰⁵ (1911–1964). Tämän tiedustelun jälkeen Hulley piti jo lähes varmana delegaation pääasiallisena tarkoituksena olevan luottojen saaminen Yhdysvalloilta.¹⁰⁶

*Vierailun tarkoituksena on epäilemättä saada luottoja, joilla Suomi hankkisi Yhdysvalloista tarvitsemiaan tuotteita. Jos ulkoministeriö katsoo tämän olevan sopimatonta, voimme ehdottaa vierailun lykkäämistä myöhempään ajankohtaan.*¹⁰⁷

Suomalaisten ehdotus Sakari Tuomiojan lähettämisestä kauppadelegaation mukana Yhdysvaltoihin on varmasti lopullisesti varmistanut Hulley'n epäilykset oikeiksi suomalaisedustajista koostuneen delegaation todellisista tarkoituseristä. Kun itse Suomen Pankin pääjohtaja Tuomiojakin on ollut lähdössä matkaan, tämän on täytynyt näyttäytyä Hulley'n silmissä ikään kuin viimeisenä niittinä hänen pitkäaikaisille epäilyksilleen.

Miksi sitten suomalaispoliitikot eivät olleet voineet myöntää Hulleylle missään vaiheessa keskusteluja delegaation todellisten tarkoituserien luonnetta? Todennäköisesti suomalaiset ovat pelänneet matkan peruuntuvan kokonaan, jos he kertoisivat sen ensisijaisena tarkoituksena olevan luoton saaminen. Suomalaiset ovat voineet myös uskoa, että mikäli he pääsisivät Yhdysvaltoihin asti, heille olisi enää siinä vaiheessa hankalaa sanoa ei. Varmasti suomalaisedustajien pyrkimyksenä oli ollut myös saada Yhdysvaltain näkökulmaa luottokysymysten suhteen tiedusteltua myös todellisilta asioista päättäviltä poliitikoilta sekä pankin edustajilta Yhdysvaltain kansainvälisten lähettiläiden ja diplomaattien sijaan. Toki on mahdollista, että suomalaiset ovat pitäneet kauppadelegaation lähettämiseen syynä muita kysymyksiä, joista he ovat Hulleylle ja Hamiltonille jo maininneetkin. Tämä on kuitenkin epätodennäköistä johtuen Suomen suuresta luotontarpeesta.

Lopulta maat kuitenkin pääsivät yhteisymmärrykseen suomalaisdelegaation lähettämisestä Yhdysvaltoihin. Kauppadelegatio saapui Yhdysvaltoihin syyskuun 1945

¹⁰⁵ Suomen pankin pääjohtajana vuosina 1945–1955.

¹⁰⁶ The Chargé in Finland (Hulley) to the Secretary of State. September 18, 1945. FRUS 1945, Vol. IV, 645.

¹⁰⁷ *Visit undoubtedly has purpose of obtaining credits for purchases of goods needed from US. If Dept considers it inopportune we might suggest postponement.* The Chargé in Finland (Hulley) to the Secretary of State. September 18, 1945. FRUS 1945, Vol. IV, 645.

lopussa.¹⁰⁸ Diplomaatti Benjamin Hulley tiedusteli Sakari Tuomiojalta tämän henkilökohtaisista tavoitteista Yhdysvaltain vierailun suhteen:

Keskustellessani hänen kanssaan kysyin, mitä hän odotti saavuttavansa Yhdysvalloissa. Hän sanoi sen olevan hänen ensimmäinen vierailunsa Yhdysvaltoihin ja hänen aikovan tehdä henkilökohtaisia tuttavuuksia erinäisten pankinjohtajien ja pankkien kanssa, joihin Suomella on aiemmin ollut läheiset suhteet. Hän aikoi myös tutkia niitä olosuhteita, joissa Suomen olisi mahdollista saada luottoja kaupankäyntiä varten. Kerroin hänelle, ettei hyväksyntämme hänen vierailuaan kohtaan kuitenkaan merkitse muutosta luottopolitiikassamme.¹⁰⁹

Hulley korosti edelleenkin sitä, ettei Yhdysvaltain luottopolitiikassa ollut tapahtunut minkäänlaisia muutoksia aiempaan verrattuna. Se, että delegaatiolle ja Tuomiojalle oli annettu lupa saapua Yhdysvaltoihin solmimaan kauppayhteyksiä ei siltikään tarkoittaisi myöntyväisempää suhtautumista lainojen tai luottojen myöntämisen suhteen. Hulley'n epäilevä suhtautuminen tulee myös esiin hänen lähettämästään sähköestään, sillä kuulostavathan hänen sanansa kyseenalaistavilta hänen tiedustellessaan Tuomiojan tavoitteista. Tuomiojan vastauksesta Hulleylle käy selväksi hänen ymmärtävän Yhdysvaltain luottopolitiikan periaatteet. Samalla siitä paistaa kuitenkin myös pieni toiveikkuus. Mainitsihan Suomen Pankin pääjohtaja Hulleylle selvittävänsä minkälaisissa olosuhteissa luoton myöntäminen Suomelle voisi tulla kysymykseen. Huolimatta toistuvista amerikkalaisedustajien kielteisistä linjauksista olla tukematta sotakorvauksia maksavia valtioita suomalaiset pyrkivät katsomaan tämän kortin perinpohjaisesti läpi. Se alleviivaa sitä, kuinka kriittinen tarve Suomella oli luotolle.

¹⁰⁸ Rautkallio 1979, 44.

¹⁰⁹ *In talk with me I asked what he expected accomplish in US. He said it is his first visit to US and he will make personal acquaintances of bank leaders citing Chase and National City Banks with which Finland previously had close connections. He would also explore conditions under which trade credits can be obtained. I told him our approval of his visit implied no change in our basic policy on credits. The Chargé in Finland (Hulley) to the Secretary of State. October 16, 1945. FRUS 1945, Vol. IV, 647.*

1.5. Yhdysvallat ja kysymys Neuvostoliiton epäsuorasta tukemisesta

Pohdittaessa niitä tekijöitä, jotka vaikuttivat Yhdysvaltain tiukkaan luottopolitiikkaan Suomen suhteen vuosina 1944–1945 ei voida jättää käsittelemästä maan suhteita Suomen itänaapuriin, Neuvostoliittoon. Oliko osasyynä Yhdysvaltain tiukoille linjavedoille se, että amerikkalaiset pelkäsivät tukevansa tällä tavoin Neuvostoliittoa? Olisiko Yhdysvaltain luottopolitiikka ollut löysempää, jos Suomi olisi joutunut maksamaan sotakorvauksia jollekin toiselle valtiolle Neuvostoliiton sijaan?

Yhdysvallat ja Neuvostoliitto olivat taistelleet toisessa maailmansodassa samalla puolella aina siitä lähtien, kun Yhdysvallat oli liittynyt sotaan mukaan joulukuussa 1941. Samalla puolella taisteleva ei kuitenkaan poistanut sitä tosiasiaa, että maat erosivat ideologioiltaan toisistaan kuin yö ja päivä: Yhdysvallat oli demokraattisesti johdettu markkinatalous, kun taas Neuvostoliitto oli totalitaarinen kommunistinen diktatuuri, jossa yksilönvapauksia ei kunnioitettu.

Vaikka maiden suhteet olivatkin huonoissa kantimissa ennen toisen maailmansodan alkamista, Yhdysvallat ja Neuvostoliitto kuitenkin yhdistivät voimansa lyödäkseen yhteisen vihollisensa, Saksan. Osittain tämä samassa leirissä taisteleva johtui kuitenkin siitä tosiasiasta, että Hitler oli päättänyt hyökätä Neuvostoliittoon kesällä 1941. Koska Iso-Britannia ja Ranska olivat jo sodassa Saksan kanssa, Yhdysvaltain oli helppo liittyä tähän liittoumaan, vaikkakin monet amerikkalaispoliitikot pitivät Neuvostoliittoa pahempana uhkana kuin Saksaa. Voi myös pohtia, olisiko Yhdysvallat edes missään vaiheessa liittynyt toiseen maailmansotaan, ellei Japani olisi tehnyt yllätyshyökkäystä Pearl Harboriin.

Toisen maailmansodan alku- ja keskivaiheilla maiden ideologiset eroavaisuudet jäivätkin taka-alalle, kun sekä Yhdysvallat että Neuvostoliitto keskittyivät Saksan lyömiseen. Saksan kukistuminen alkaessa näyttää varmalta, erimielisyydet maiden välillä alkoivat kuitenkin lisääntyä. Eripuraa aiheutti etenkin Euroopan tuleva kartta sodan jälkeen. Neuvostoliitto halusi varmistaa, ettei Saksan suunnalta enää koskaan hyökättäisi Neuvostoliittoon, ja maan intressinä olikin muodostaa Itä-Eurooppaan puskurivyöhyke sille myötämielisistä kommunistisista valtioista.¹¹⁰

¹¹⁰ Berry 1987, 357.

Kuten jo aiemmissa luvuissa on mainittu, Yhdysvalloilla oli tavoitteena jatkaa yhteistyötä Neuvostoliiton kanssa myös toisen maailmansodan päättymisen jälkeen. On kuitenkin hankala uskoa, että Neuvostoliitto olisi Yhdysvaltojen silmissä vaikuttanut kovin houkuttelevalta taloudellisesti tuettavalta maalta, vaikka tämä tukeminen olisikin tapahtunut epäsuorasti Suomen kautta. Johtuen maiden välisistä erimielisyyksistä Euroopan tulevaan karttaan liittyen sekä maiden erilaisten ideologioiden takia

Toisaalta on kuitenkin muistettava Yhdysvaltojen jo tukeneen Neuvostoliittoa taloudellisesti koko toisen maailmansodan ajan lend-lease-avustuksella, jonka maksamisen maa kuitenkin lopetti toisen maailmansodan lähestyessä loppuaan. Tämän perusteella ei voikaan olettaa Yhdysvaltain politiikkaa vielä vuonna 1945 hallinneen ajatuksen olla tukematta Neuvostoliittoa missään olosuhteissa. Todennäköisesti Suomen luottottamisen kohdalla on todellakin ollut kysymys vain siitä, ettei Yhdysvallat missään tapauksessa halunnut maksaa muiden sotakorvauksia. Sillä ei välttämättä ollutkaan todellisuudessa niin suurta väliä, menisivätkö sotakorvaukset ideologisesti päinvastaiselle valtiolle vai Yhdysvaltain kanssa samoja ideologiasia näkemyksiä jakavalle maalle. Tärkeintä olisi se, ettei Yhdysvallat joutuisi itse kärsijän roolin, mikä olisi tilanne, jos se rahoittaisi edes epäsuorasti sotakorvausten maksamista.

Kun Saksa oli toisen maailmansodan aikana edennyt pitkälle itään Neuvostoliiton maaperälle, amerikkalaispoliitikkojen joukossa oli vallinnut näkemys, että sodan seurauksena Neuvostoliitto tulisi jatkossa olemaan vain pikkutekijä maailmanpolitiikassa. Kuitenkin jo vuoden 1943 aikana amerikkalaispäättäjille alkoi valjeta, että Neuvostoliiton vaikutusvalta tulisi olemaan aiempaa huomattavasti suurempi sodanjälkeisessä maailmassa.¹¹¹ Koska Yhdysvallat oli taloudellisesti maailman johtava valtio, ei se tietenkään halunnut itselleen kilpailijoita. Varsinkin kun sen pahin kilpailija edusti ideologisesti aivan toista aatejärjestelmää. Tämän takia voisikin ajatella Yhdysvaltain tiukan luottopolitiikan taustalla vaikuttaneen myös taloudellisen sodankäynnin: maa ei halunnut tukea edes epäsuorasti pahinta kilpakumppaniaan, Neuvostoliittoa.

¹¹¹ Berry 1987, 33.

Suomen kohdalla tilanne oli kuitenkin siinä mielessä hankala, että Yhdysvalloissa pelättiin Suomen itsenäisyyden puolesta. Mikäli Suomea ei tuettaisi taloudellisesti, tästä voisi seurata Neuvostoliiton vaikutusvallan kasvu alueella. Kysymys luottojen ja lainojen myöntämisestä Suomelle olikin erittäin haastava Yhdysvalloille.

Kuten aiemmin on tuotu esiin, Yhdysvalloissa monet yksityiset järjestöt olivat osoittaneet kiinnostusta Suomen auttamiseen. Tässä oli kuitenkin ollut esteenä se, ettei Yhdysvalloilla ollut varmuutta Neuvostoliiton suhtautumisesta asiaan. Neuvostoliitossa ei toki toivottu läntisten vaikutusten voimistuvan Suomessa. Voikin olettaa, että myös luottojen myöntämisen kohdalla on Yhdysvalloissa arvuuteltu Neuvostoliiton reaktiota. Jos lännen suunnalta tuettaisiin Suomea liian auliisti ja avoimesti voisi se johtaa Neuvostoliiton tiukempaan otteeseen maasta. Toisaalta tilannehan oli myös se, että jos Suomi ei saisi taloudellista tukea, sen olisi käytännössä mahdoton hoitaa valtavia sotakorvausvelvollisuuksiaan. Ja jos niitä ei hoidettaisi, se voisi antaa Neuvostoliitolle tekosyn miehittää Suomi. Kysymys Suomen taloudellisesta tukemisesta olikin erittäin kiperä.

Jos siis Yhdysvaltain ja Neuvostoliiton välisiä suhteita tarkasteltaisiin kylmän sodan aikakauden näkökulmasta, voisi helposti väittää Yhdysvaltain tiukan luottopolitiikan taustalla vaikuttaneen taloudellisen sodankäynnin. Kuitenkaan kylmä sota ei ollut vielä vuonna 1945 puhjennut, joten Yhdysvaltain luottopolitiikkaa pitää tarkastella toisenlaisesta näkökulmasta käsin. Mitkään seikat lähdemateriaalissa eivät viittaa siihen suuntaan, että Yhdysvallat olisi vielä vuonna 1945 hyödyntänyt taloudellista sodankäyntiä Neuvostoliittoa vastaan. Myös Yhdysvaltain vielä tuolloin Neuvostoliitolle maksama lend-lease-apu tukee sitä seikkaa, että Yhdysvaltain luottopolitiikassa Suomen suhteen ei ollut vaikuttamassa taloudellinen sodankäynti vielä vuoden 1945 aikana. Enemminkin on varmasti ollut kysymys siitä, että Yhdysvalloissa on tiedostettu Neuvostoliitolla olevan tiettyjä etuoikeuksia Suomen suhteen ja liian avoimen tuen antamista Suomelle on haluttu välttää.

2. YHDYSVALLAT SUOMEA LUOTOTTAMAAN

2.1. Yhdysvaltain linja muuttuu

Suomi oli pyrkinyt aktiivisesti saamaan Yhdysvalloista luottoa aina siitä lähtien, kun Suomi ja Neuvostoliitto olivat tehneet välirauhan syksyn 1944 aikana. Yhdysvaltain suhtautuminen oli kuitenkin ollut koko ajan kielteistä luottojen myöntämisen suhteen huolimatta siitä seikasta, että suomalaispoliitikot nostivat asian jatkuvasti esiin keskusteluissaan Yhdysvaltain edustajien kanssa. Kuitenkin lokakuun 1945 aikana Yhdysvaltain tiukassa suhtautumisessa Suomen luotottamisen suhteen alkoi näkyä hieman höllentymisen merkkejä, kuten käy ilmi amerikkalaisdiplomaatti Benjamin M. Hulley'n Yhdysvaltain ulkoministerille James F. Byrnesille 18.10.1945 lähetetystä sähköestä. Sähköessä Hulley pyrkii vakuuttamaan maansa ulkoministerin siitä, että tiukassa luottopolitiikassa voidaan tehdä myös poikkeuksia ja myönnytyksiä tarpeen vaatiessa:¹¹²

*Poliittinen linjaus, jonka tavoitteena on estää myöntämästä lainoja valtioille sotakorvausten maksamiseksi, on erittäin toimiva, eikä sitä tulisi muuttaa millään tavalla. Tämän ei kuitenkaan pidä sulkea pois kaikkien mahdollisten luottojen myöntämistä valtiolle, joilla on velvoitteinaan sotakorvauksia. – – harkintaa voidaan noudattaa tiettyjen projektien kohdalla, joiden tavoitteena on helpottaa tuotantoa sekä sellaisten tuotteiden vientiä, jotka eivät kuulu sotakorvausvelvoitteiden piiriin. Tällaisia projekteja Suomessa voisivat olla etenkin: tärkeät esineet, kuten maantiekuljetusvälineet, jotka ovat tarpeen puutuotteiden perusvientiteollisuuden palauttamiseksi kuntoon. 2. Kulutustavarat, kuten vaatteet ja ruoka, sisäisen talouden vakauttamiseksi. 3. Tarvittavat lääketieteelliset ja tieteelliset tarvikkeet, jotka on aikaisemmin saatu Saksasta ja joille ei vielä ole löydetty muuta toimittajaa.*¹¹³

¹¹² The Chargé in Finland (Hulley) to the Secretary of State. October 18, 1945. FRUS 1945, Vol. IV, 648.

¹¹³ Policy of refusing loans to enable reparations payments is most sound and should not be modified in any way. But this is not taken to preclude credits of all kinds to a nation which pays reparations. – – consideration can be given to specific projects to facilitate production and export of non-reparations goods.

Sähkeestä käy ilmi Hulleyn näkemys siitä, että luoton myöntämiseen liittyviä kysymyksiä voidaan tarkastella tapauskohtaisesti sen sijaan, että pidättäydyttäisiin täysin ehdottomassa kieltäytymisen linjassa. Vaikka Hulley vielä tuokin sähkeessä esiin Yhdysvaltain aiemman linjauksen olla tukematta sotakorvausvelvollisia maita, sähke viestii kuitenkin siitä, että Yhdysvaltain politiikka luottokysymysten suhteen olisi muuttumassa huomattavasti aiempaa lempeämmäksi. Diplomaatin mukaan Yhdysvaltain poliittisen linjauksen ei tulisikaan olla sellainen, ettei missään tilanteessa sotakorvausvelvollisia maita voitaisi tukea. Suomea voitaisiin tukea taloudellisesti, mutta apu tulisi suunnata sellaisille sektoreille, jotka eivät olisi suoraan kytköksissä sotakorvauksiin.

Yhdysvaltain entinen ulkoministeri Edward Stettinius Jr. oli jo vuoden 1944 joulukuussa lähettämässään sähkeessä maininnut, että joissain harvoissa ja tarkkaan valituissa tapauksissa voitaisiin sotakorvausvelvollisiakin valtioita tukea taloudellisesti.¹¹⁴ Takaportti oli siis ollut jo aikaisemminkin hieman raollaan sotakorvausvelvollisten maiden tukemiselle. Ei pidäkään tehdä liian jyrkkiä päätelmiä sen suhteen, että Yhdysvaltain peruspolitiikka asian suhteen olisi nyt radikaalisti muuttunut.

Maan entinen ulkoministeri oli kuitenkin tuolloin joulukuussa todennut, ettei Suomen tapaus ollut sellainen, jonka kohdalla pitäisi tehdä poikkeus. Siinä mielessä Benjamin Hulleyn sähkeen sanat olivatkin merkityksellisiä, sillä nyt Yhdysvallat näki Suomen tällaisena poikkeustapauksena, mikä erosikin maan virallisista edellisestä vuonna esitetyistä näkemyksistä. Mitä syitä tämän Yhdysvaltain linjan muuttumisen taustalla mahtoi olla?

Hulleyn mukaan Suomen taloudellisen tukemisen motiivina olisi Yhdysvaltain tarve turvata asemansa Suomen markkinoilla. Tämän lisäksi Yhdysvaltoja motivoisi maan halu auttaa Suomea elvyttämään taloutensa. Vuonna 1945 suurin osa tuonnista tuli Suomeen Neuvostoliitosta, Ruotsista ja Iso-Britanniasta. Yhdysvalloista ei tuotu Suomeen muuta,

Such projects in Finland may include chiefly: Essential items such as road transport equipment needed to restore basic wood products export industry to full production. 2. Consumer goods such as clothing and food to assist stabilization of internal economy. 3. Necessary medical and scientific supplies formerly obtained from Germany for which no other source of supply is yet found. The Chargé in Finland (Hulley) to the Secretary of State. October 18, 1945. FRUS 1945, Vol. IV, 648.

¹¹⁴ The Secretary of State to the Minister in Sweden (Johnson). December 19, 1944. FRUS 1945, Vol. IV, 624.

kuin elokuvia. Hulleyn mukaan ainoa keino, jolla Yhdysvallat saisi omia tuotteitaan Suomen markkinoille olisi antaa ne luotolla.¹¹⁵

Yhtenä syynä Yhdysvaltain höllentyneelle luottopolitiikalle Suomen suhteen oli siis halu turvata Yhdysvaltain asema Suomen markkinoilla. Mikäli Yhdysvallat ei myöntäisi Suomelle luottoa, Neuvostoliiton ja Iso-Britannian kaltaiset maat saisivat vahvan jalansijan Suomen markkinoilla. Toki Yhdysvallat halusi tietysti myös itse olla mukana kilpailemassa näillä markkinoilla. Yhdysvaltain tuotantokapasiteetti oli kasvanut merkittävästi viimeisten vuosien aikana ja se tarvitsikin uusia markkina-alueita tuotteilleen, sillä muuten seurauksena voisi olla uusi lama.¹¹⁶ Suomi nähtiinkin varmasti yhtenä potentiaalisena kohteena, johon Yhdysvallat voisi viedä tuottamiaan hyödykkeitä.

Lokakuun 18. päivän sähköissään Hulley korosti kuitenkin Yhdysvaltain mahdollisen taloudellisen tuen suuntautuvan niille Suomen talouden sektoreille, jotka eivät ole kytköksissä sotakorvauksiin. Hän mainitsi esimerkkeinä kuljetusvälineet, kulutustavarat ja lääketieteelliset tarvikkeet. Eli edelleenkin halu olla millään tavoin suoraan tukematta Suomen sotakorvauksia vaikutti Yhdysvaltain politiikassa. Kuitenkin nyt oli irtauduttu näkemyksestä, jonka mukaan kaikki Suomelle annettava taloudellinen apu tarkoittaisi välttämättä maan sotakorvaustoimitusten tukemista. Taloudellista apua voitaisiin antaa Suomelle, mutta ne sektorit, joille apu suunnattaisiin, olisi valittava tarkoin.

Hulleyn mukaan Yhdysvallat auttaisi Suomea saamaan vientinsä kuntoon, mikäli Suomen puunjalostusteollisuutta tuettaisiin antamalla maantiekuljetusvälineitä (todennäköisesti hän tarkoitti tällä kuorma-autoja).¹¹⁷ Puunjalostusteollisuuden elvyttäminen olisi tietenkin tärkeää Suomelle, sillä olihan maan vienti pitkälti perustunut siihen.¹¹⁸ Siksi onkin myös helppo nähdä, miksi Hulley kannatti Yhdysvaltain avun suuntaamista tälle teollisuudenalalle. Olihan myös 90 prosenttia Suomen viennistä Yhdysvaltoihin ollut ennen toista maailmansotaa puutavaratuotteita. Suomi olikin ollut yksi merkittävimmistä puutavaroiden toimittajamaista Yhdysvaltoihin, Kanadan ja Ruotsin ohella.¹¹⁹ Suomen puunjalostusteollisuuden tukeminen hyödyttäisi siis molempia maita. Täytyy myös muistaa, että Neuvostoliiton sotakorvausvaatimuksista vain hieman yli 30 prosenttia oli

¹¹⁵ The Chargé in Finland (Hulley) to the Secretary of State. October 18, 1945. FRUS 1945, Vol. IV, 648.

¹¹⁶ Dobson 2002, 65.

¹¹⁷ The Chargé in Finland (Hulley) to the Secretary of State. October 18, 1945. FRUS 1945, Vol. IV, 648.

¹¹⁸ Rautkallio 1979, 31.

¹¹⁹ Berry 1987, 48.

tämän teollisuudenalan tuotteita,¹²⁰ joten Yhdysvallat ei tukisi ainakaan merkittävästi Suomen sotakorvauksia.

Puunjalostusteollisuuden tukemisen lisäksi Hulley mainitsee myös, että taloudellista tukea voitaisiin kohdistaa välttämättömiin kulutustavaroihin sekä lääkkeisiin. Nämä ovat tietysti täysin perusteltuja tuen kohteita, koska kumpikaan niistä ei liity sotakorvausten piiriin. Tämän lisäksi olisi solidaarista tukea Suomea näiden välttämättömyystarvikkeiden hankkimisen osalta.

Samaisessa Benjamin M. Hulleyn sähkössä, mikä siis pitkälti käsittelee niitä mahdollisia Suomen talouden sektoreita, joille Yhdysvaltain tuki suunnattaisiin, diplomaatti ottaa myös kantaa Suomen velkojenmaksuun sekä Suomen suvereniteetin tulevaisuuteen.¹²¹ Hulley toteaa:

*Monet kansakunnat ansaitisivat taloudellista tukea Suomea kipeämmin, mutta mikään niistä ei maksa velkojaan yhtä todennäköisesti takaisin kuin Suomi, olettaen, että se pysyy itsenäisenä valtiona.*¹²²

Sähkeestä tulee hyvin esiin Suomen erityisasema ja Yhdysvaltain suhtautuminen Suomea kohtaan. Hulleyn sanat korostavat Yhdysvaltain vankkaa luottamusta Suomea kohtaan, sillä Suomen velkojen takaisinmaksua pidettiin todennäköisempänä kuin minkään muun valtion. Tämä alleviivaa hyvin sitä, kuinka valtaisa vaikutus Suomen 1920- ja 1930-lukujen aikaisella tunnollisella velanmaksulla olikaan ollut tämän positiivisen Suomikuvan muodostumisessa Yhdysvalloissa. Suomi tunnettiinkin Yhdysvalloissa ”maana, joka maksoi velkansa takaisin.”¹²³

Suomen ”sotavelkojen” takaisinmaksun merkitystä ei saa aliarvioida pohdittaessa syitä Yhdysvaltojen myöntyväisemmälle suhtautumiselle luottopolitiikkansa osalta. Tämä kuva Suomesta tunnollisena velanmaksajana oli pitkälti syy sille, miksi Yhdysvalloissa Suomi nähtiin niin positiivisessa valossa. Suomen luottottaminen nähtiinkin riskinä, joka kannatti ottaa.

¹²⁰ Rautkallio 1979, 31.

¹²¹ The Chargé in Finland (Hulley) to the Secretary of State. October 18, 1945. FRUS 1945, Vol. IV, 648.

¹²² *Many nations are more deserving than Finland but none is more likely to pay up assuming that it will remain sovereign nation.* The Chargé in Finland (Hulley) to the Secretary of State. October 18, 1945. FRUS 1945, Vol. IV, 648.

¹²³ Rautkallio 1979, 42.

Samaisesta sähkeestä käy ilmi myös huoli Suomen itsenäisyyden tulevaisuudesta, sillä kirjoittaahan Hulley, ”olettaen että se (Suomi) pysyy itsenäisenä valtiona”. Varmasti Yhdysvaltain huoli Suomen itsenäisyydestä onkin edesauttanut maan päätöstä antaa Suomelle taloudellisesta tukea. Neuvostoliiton valtapiirin ei haluttu leviävän ja Suomi oli yksi niistä mahdollisista kohteista, joihin kommunismi voisi tulevaisuudessa levitä. Näin tämä seikka kytkeytyy osaksi Yhdysvaltain laajempaa poliittista päämäärää eli kommunismin leviämisen estämistä. Tämän voikin nähdä yhtenä Yhdysvaltain taloudellisen sodankäynnin epäsuorana keinona. Se ei suoraan kohdistu Neuvostoliittoon, kuten esimerkiksi talouspakotteet tekisivät, vaan pyrkii sen sijaan vahvistamaan taloudellisesti Neuvostoliiton uhan alla olevia valtioita, kuten tässä tapauksessa Suomea. Yhdysvaltain omat intressit ovat siis vahvasti taustalla vaikuttamassa.

Jo toisen maailmansodan aikana amerikkalaispäättäjät olivat pohtineet Suomen sodanjälkeistä asemaa tulevassa maailmanjärjestelmässä. Pahimpana mahdollisena skenaariona oli pidetty Suomen liittämistä osaksi Neuvostoliittoa.¹²⁴ Vaikka Suomi oli onnistunut lopulta säilyttämään itsenäisyytensä sille tappiollisesta sodasta huolimatta, maa laskettiin kuitenkin Yhdysvalloissa niiden valtioiden joukkoon, joiden itsenäisyys saattaisi olla tulevaisuudessa uhattuna. Kuriositeettina mainittakoon, että lännessä pidettiin todennäköisempänä Tšekkoslovakian itsenäisyyden säilymistä, kuin Suomen.¹²⁵ Tšekkoslovakiassahan kommunistit kaappasivat Neuvostoliiton tuella vallan vuonna 1948.¹²⁶

Itä-Euroopan tilanne ei varmastikaan herättänyt Yhdysvalloissa luottamusta Neuvostoliittoa kohtaan, sillä alueen valtioista oli hiljalleen kehittymässä Neuvostohallinnon alaisia satelliitteja.¹²⁷ Yhdysvaltojen vaakakupissa painoikin varmasti pelko siitä, että Suomella saattaisi olla edessään samanlainen tulevaisuus kuin Itä-Euroopan mailla.

Todennäköisesti tähän Yhdysvaltain myöntäväisempään suhtautumiseen Suomen luotottamisessa vaikutti myös siis pelko siitä, että mikäli Suomi ei saisi talouttaan kuntoon, tämä lisäisi mahdollisesti Neuvostoliiton vaikutusvaltaa Suomen suhteen ja myös Suomen itsenäisyys saattaisi olla tulevaisuudessa uhattuna.

¹²⁴ Rintala 2014, 59–60.

¹²⁵ Rautkallio 1979, 134.

¹²⁶ Hentilä 2006, 958.

¹²⁷ McMahon 2015, 240.

Suomen taloudellisen tukemisen voi nähdä kytkeytyvän myös kiinteästi Yhdysvaltain uudistuneeseen aktiiviseen ulkopoliitiikkaan, jossa isolationismi oli lopullisesti hylätty. Yhdysvaltain uusi ulkopoliitiikka oli muotoiltu toisen maailmansodan aikana kehitellyn kansallisen turvallisuuden (national security) käsitteen pohjalta. Keskeisenä ajatuksena tässä uudessa ulkopoliittisessa linjauksessa oli se, että Yhdysvaltain kansallinen turvallisuuden nähtiin olevan kiinteästi kytköksissä globaaliin järjestykseen. Poliittisen epävakauden ja suljettujen talousjärjestelmien nähtiin ruokkivan globaalia epäjärjestystä ja tämä vaikuttaisi näkemyksen mukaan myös Yhdysvaltojen omaan turvallisuuteen.¹²⁸ Yhdysvaltain omaa turvallisuutta lisättäisiin siis parhaiten pyrkimällä vähentämään poliittista epäjärjestystä globaalilla tasolla eli keskittämään huomio niihin valtioihin, joissa tilanne olisi epävakaa.

Todennäköisesti tämä Yhdysvaltain uusi ulkopoliittinen näkemys vaikutti myös maan muuttuneen luottolinjauksen taustalla Suomen kohdalla. Kohentamalla Suomen taloudellista tilannetta vaikutettaisiin suoraan siihen, ettei Suomesta tulisi yhtä tällaista epävakauden pesäkettä. Yhdysvaltain turvallisuusintressit painoivatkin epäilemättä myös maan muuttuneen Suomen-politiikan taustalla. Esimerkiksi Yhdysvaltain Neuvostoliiton suurlähettiläs W. A. Harriman¹²⁹ (1891–1986) näki taloudellisen avun olevan yksi merkittävimmistä Yhdysvalloilla käytettävissä olevista aseista, joilla se pystyisi vaikuttamaan Euroopan poliittisiin tapahtumien kehityksen suuntaan ja vähentämään Neuvostoliiton vaikutusvaltaa.¹³⁰ Jälleen siis nousee esiin taloudellinen sodankäynti.

Konkreettisesti Yhdysvaltain uudistunut ulkopoliitiikka tuli viimeistään esiin Marshall-avun ja Trumanin opin¹³¹ myötä vuosien 1947 ja 1948 aikana. Euroopan taloudellinen vahvistaminen nähtiin keinoksi estää kommunismin leviäminen.¹³² Suomikin kuului Marshall-avun piiriin, mutta kieltäytyi siitä pelätessään Neuvostoliiton reaktiota.¹³³ Voidaankin päätellä Yhdysvalloilla olleen Suomen tukemisen suhteen osaltaan samanlaiset tavoitteet, kuin myöhemmin Marshall-avun kohdalla: estää kommunismin leviäminen. Yhdysvaltain näkökulmasta paras keino Euroopan demokraattisena ja

¹²⁸ McMahon 2012, 233.

¹²⁹ Yhdysvaltain Neuvostoliiton suurlähettiläänä vuosina 1943–1946.

¹³⁰ Dobson 2002, 68.

¹³¹ Yhdysvaltain presidentin Harry S. Trumanin esittämä näkemys, jonka mukaan Yhdysvaltain olisi tuettava vapaita ja demokraattisia hallituksia niiden taistelussa totalitarismia (kommunismia) vastaan.

¹³² Dobson 2002, 80.

¹³³ Rautkallio 1979, 212–221.

kapitalistisena pitämisessä olisi maanosan taloudellinen tukeminen. Euroopan vakaa taloudellinen tilanne ehkäisi kommunistien kannatuksen nousua.

On myös aiheellista tarkastella, miten Yhdysvaltain Marshall-apu ja Suomen luotottaminen suhteutuvat toisiinsa. Todennäköisesti Yhdysvalloilla oli Suomen luotottamisessa samanlaiset päämäärät kuin myös Marshall-avun kohdalla. Luotottaminen vahvistaisi Suomen taloutta ja täten myös vahvistaisi maata kommunistisia valtapyrkimyksiä vastaan. Yhdysvalloillehan Suomen luotottaminen oli toki parempi diili kuin Marshall-avun myöntäminen Euroopalle. Suomenhan tuli kuitenkin maksaa velkansa takaisin, kun taas Marshall-apua jaettiin Euroopalle ilman vaatimuksia takaisinmaksusta.

On kiinnostavaa pohtia, miksi Yhdysvaltain linja Suomen luotottamisen suhteen alkoi muuttua juuri syksyn 1945 aikana. Yhtenä tekijänä voi ainakin nostaa esiin sen seikan, että toinen maailmansota oli vastikään päättynyt. Sodan aikana Yhdysvaltain huomio oli pääasiallisesti keskittynyt akuutteihin sotaan liittyviin kysymyksiin, eivätkä Suomen, saati muiden pienten valtioiden taloudellinen tukeminen ollut ollut oletettavasti maan intressien kärkipäässä. Koska sota oli vihdoinkin päättynyt, Yhdysvalloilla oli varmasti nyt paremmin intoa kohdistaa huomiotaan esimerkiksi Suomen luotottamisen kaltaisiin kysymyksiin.

Toisena syynä Yhdysvaltain muuttuneelle linjalle voi nähdä kansainvälisen politiikan tilanteen kehityksen. Toisessa maailmansodassa samassa leirissä taistelleiden Yhdysvaltain ja Neuvostoliiton välinen kuilu alkoi koko ajan kasvaa. Jo mainittu Itä-Euroopan tilanne aiheutti erimielisyyksiä suurvaltojen välille, kuten myös Saksan kohtalo sekä tilanne Kreikassa ja Turkissa.¹³⁴ Ideologiset erot alkoivat viimeistään syksyllä 1945 nostaa päätään.

Ei voi myöskään vähätellä Yhdysvaltain poliittisessa johdossa tapahtuneen muutoksen vaikutusta maiden välisiin suhteisiin. Yhdysvaltoja ennätykselliset 12 vuotta hallinnut Franklin D. Roosevelt oli kuollut kesken virkakautensa huhtikuussa 1945. Uudeksi presidentiksi varapresidentin paikalta oli noussut Harry S. Truman¹³⁵ (1884–1972). Truman suhtautui huomattavasti edeltäjänsä kielteisemmin Neuvostoliittoon. Rooseveltin sodanaikaisen politiikan keskiössä oli ollut hyvien suhteiden ylläpitäminen

¹³⁴ Dobson 2001, 78.

¹³⁵ Yhdysvaltain presidenttinä 1945–1953.

Neuvostoliiton kanssa ja jopa ajoittaisten myönnytysten tekeminen.¹³⁶ Toki Rooseveltin taustalla oli ollut soraääniä, jotka kritisoivat yhteistyötä Neuvostoliiton kanssa. Koska itsevaltainen Roosevelt oli kuitenkin pitänyt ulkopoliitiikan tiukasti omissa hyppysissään, eivät nämä äänet olleet päässeet juurikaan kuuluviin. Trumanin astuttua presidentiksi nämä Neuvostoliittoa kritisoivat äänet pääsivät paremmin kuuluviin. Pitkälti tämä johtui kuitenkin Trumanin vähäisestä ulkopoliittisesta kokemuksesta. Hän joutuikin turvautumaan muihin poliitikkoihin ja neuvonantajiin ulkopoliittisissa kysymyksissä.¹³⁷

Ei saa kuitenkaan ylikorostaa presidentin vaihtumisen vaikutusta Yhdysvaltain Neuvostoliiton politiikkaan. Vielä kevään ja kesän 1945 aikana Yhdysvaltain ulkopoliitiikan yksi kulmakivistä oli yhteistyön jatkaminen Neuvostoliiton kanssa myös toisen maailmansodan päättymisen jälkeen.¹³⁸ Esimerkiksi presidentti Roosevelt oli nähnyt, että pysyvä rauha toisen maailmansodan jälkeen voitaisiin saavuttaa vain, mikäli Neuvostoliitto saataisiin houkuteltua mukaan sodan jälkeisiin yhteisiin turvallisuusjärjestelyihin Yhdysvaltain kanssa.¹³⁹ Vaikka Trumanin suhtautuminen Neuvostoliittoa kohtaan oli siis jyrkempää, kuin edeltäjänsä, siitä huolimatta hän esimerkiksi arvosti Neuvostoliiton johtajaa Josif Stalinia¹⁴⁰ (1878-1953) ja piti häntä suorasanaisena miehenä.¹⁴¹ Todennäköisesti Yhdysvaltain tiukkenevaan suhtautumiseen Neuvostoliittoa kohtaan vaikuttikin huomattavasti merkittävämmiin kansainvälinen kehitys: enää ei ollut yhteistä vihollista yhdistämässä ja ideologiset erot sekä Euroopan tuleva kartta aiheuttivat erimielisyyksiä entisten liittolaisten välillä.

Vuoden 1945 osalta ei voidakaan vielä puhua järjestelmällisestä Yhdysvaltain taistelusta kommunismia vastaan, mikä tulisi hallitsemaan maan ulkopoliitiikkaa seuraavien miltei viiden vuosikymmenen ajan. Vuoden 1945 lopulla alkoi kuitenkin näyttää selvältä, että sodanaikaiset tavoitteet yhteistyön jatkamisesta Neuvostoliiton kanssa sodan päättymisen jälkeen olisi hylättävä, vaikkakin esimerkiksi Yhdysvaltain Neuvostoliiton suurlähettiläs W. A. Harriman uskoi vielä vuoden 1945 lopulla Yhdysvaltain ja Neuvostoliiton voivan työskennellä yhdessä myös tulevaisuudessa.¹⁴² Syksyn 1945 aikana vielä yli puolet

¹³⁶ Mayers 1995, 162.

¹³⁷ Rintala 2014, 44.

¹³⁸ Rautkallio 1979, 20.

¹³⁹ Dobson 2002, 67.

¹⁴⁰ Neuvostoliiton johtajana vuosina 1924–1953.

¹⁴¹ McCullough 1992, 451.

¹⁴² Mayers 1995, 152.

amerikkalaisista uskoi Neuvostoliiton haluun rakentaa tulevaa maailmaa yhdessä lännen kanssa.¹⁴³

Varmasti amerikkalaispoliitikoille alkoi myös viimeistään vuoden 1945 lopulla hahmottua se tosiasia, ettei Suomi tulisi selviämään hankalasta tilanteesta ilman ulkomaista taloudellista apua. Toki Suomi oli saanut luottoja Ruotsilta ja myös Brasilialta,¹⁴⁴ mutta fakta oli kuitenkin se, etteivät nämä Suomelle vielä lähellekään riittäneet. Yhdysvallat alkoi vihdoinkin ymmärtää olevansa ainoa mahdollinen Suomen auttaja.¹⁴⁵ Toki suomalaisedustajat olivat keskusteluissa amerikkalaisten kanssa jatkuvasti tuoneet esiin Suomen tarvetta luotolle Yhdysvalloista, kuten ensimmäisestä pääluvusta kävi ilmi. Varmasti jatkuva lobbaus asian suhteen on siis ollut osaltaan myös vaikuttamassa Yhdysvaltain muuttuneeseen näkökantaan. Ei tietenkään saa myöskään aliarvioida Yhdysvalloissa valloilla ollutta kuvaa Suomesta rehellisenä velkojensa takaisinmaksajana. Olisiko Yhdysvallat suhtautunut Suomen luotottamiseen näin myönteisesti, mikäli Suomen maine velkojen takaisinmaksajana olisi ollut huonompi? Todennäköisesti ei.

Joulukuun 12. päivänä 1945 Yhdysvaltain ulkoministeri kirjoitti diplomaatti Benjamin M. Hulleylle lähettämässään sähkeessä, että Yhdysvaltain tuonti- ja vientipankki (Export-Import Bank)¹⁴⁶ oli harkitsemassa ulkoministeriön hyväksynnällä 35 miljoonan dollarin suuruisen luoton myöntämistä Suomelle yleisiin jälleenrakennustarkoituksiin. Takaisinmaksuaikaa tälle luotolle tulisi olemaan 20 vuotta ja ensimmäinen maksu Suomen pitäisi suorittaa vuonna 1951. Koska Suomi oli jo ennestään velkaa Export-Import Bankille 25 miljoonaa dollaria, Suomen kokonaisvelka tulisi olemaan yhteensä 60 miljoonaa dollaria.¹⁴⁷

Erillään tästä 35 miljoonan dollarin suuruisesta luotosta Export-Import Bank hyväksyi myös viiden miljoonan dollarin suuruisen luoton puuvillan hankkimista varten. Puuvillaa oltiin viemässä Yhdysvaltain toimesta myös moneen muuhun Euroopan maahan.¹⁴⁸

¹⁴³ Polvinen 1981, 161.

¹⁴⁴ Rautkallio 1979, 47.

¹⁴⁵ Rautkallio 1979, 76.

¹⁴⁶ Export-Import Bank eli Yhdysvaltain tuonti- ja vientipankki on vuonna 1934 perustettu liittovaltion virasto, joka antaa yhdysvaltalaisille yrityksille vientitakuuta. Se ei ole minkään ministeriön alainen vaan sitä valvoo kongressi.

¹⁴⁷ The Acting Secretary of State to the Chargé in Finland (Hulley). December 12, 1945. FRUS 1945, Vol. IV, 649.

¹⁴⁸ The Acting Secretary of State to the Chargé in Finland (Hulley). December 12, 1945. FRUS 1945, Vol. IV, 649.

Export-Import Bank oli itse asiassa alun perin esittänyt Yhdysvaltain ulkoministeriölle, että Suomelle tarjottaisiin yhteensä 110 miljoonan dollarin suuruista luottoa ostoksille Yhdysvalloista vuosien 1946 ja 1947 aikana. Ulkoministeriön mielestä tämä pankin esittämä summa oli ollut kuitenkin liian suuri, eikä se ollut ollut ulkoministeriön mielestä missään suhteessa pankin omaan varallisuuteen, saati muille maille myönnettävien luottojen suuruuteen. Näitten syitten takia ulkoministeriö ohjeistikin, että Suomelle tarjottaisiin pienempää summaa.¹⁴⁹

Yhdysvaltain syksyllä 1945 muuttunut linjaus tarjota Suomelle sittenkin luottoja johtui siis monesta eri tekijästä. Ensinnäkin Yhdysvallat halusi säilyttää asemansa Suomen markkinoilla ja tukea Suomen vientiä, sillä olihan Suomi tuonut ennen sotaa Yhdysvaltoihin merkittävässä määrin puutavarateollisuuden tuotteita. Toisekseen kansainvälinen tilanne oli muuttunut, kun toinen maailmansota oli tullut päätökseensä ja nyt Yhdysvalloilla oli aikaa ja halua keskittyä myös muihin kysymyksiin. Kansainvälisen politiikan kehitys oli myös johtamassa kaksinaapaiseen maailmaan, lännen ja idän väliseen ideologiseen kilpailuun. Neuvostoliiton valta oli kasvanut ja Suomi sijaitsi vaaran vyöhykkeellä. Yhtenä syynä Yhdysvaltain luottopolitiikan linjauksen muuttumisessa olikin halu tukea Suomea taloudellisesti ja vankistaa sen asemaa itsenäisenä valtiona aivan Neuvostoliiton välittömässä etupiirissä ja estää kommunismin leviäminen. Myös Yhdysvaltain ja Suomen välinen diplomaattinen historia vaikutti päätöksen taustalla, sillä Yhdysvalloissa luotettiin Suomen velkojen takaisinmaksuun, johtuen Suomen ensimmäisen maailmansodan jälkeisestä sotavelkojen takaisinmaksusta. Suomi nähtiin riskinä, joka kannatti ottaa. Yhdysvaltain muuttuneen luottopolitiikan taustalla vaikuttikin siis taloudellisia, kansainvälisestä tilanteesta ja maiden yhteisestä historiasta juontuvia tekijöitä.

Tammikuun 1946 lopussa Yhdysvaltain ulkoministeri James F. Byrnes kirjoitti Benjamin Hulleylle, että Export-Import Bank oli hyväksynyt ehdotuksen 35 miljoonan dollarin suuruisen luoton myöntämisestä Suomelle. Ulkoministeri kehotti Hulleyta informoimaan suomalaispäättäjiä asiasta ja halusi diplomaatin korostavan suomalaisille sitä, ettei luoton myöntämisellä olisi poliittisia vaikutuksia.¹⁵⁰

¹⁴⁹ The Acting Secretary of State to the Chargé in Finland (Hulley). December 12, 1945. FRUS 1945, Vol. IV, 649.

¹⁵⁰ The Secretary of State to the Chargé in Finland (Hulley). January 28, 1946. FRUS 1946, Vol. VI, 172.

Sinua kehotetaan ilmoittamaan Suomen viranomaisille Export-Import Bankin päätöksestä. Sen tehdessäsi sinun on korostettava tarkasti sitä, että luotolla ei ole poliittisia vaikutuksia, vaan se on myönnetty kokonaan taloudellisten näkökulmien perusteella ja sen politiikkamme puitteissa, josta olet toistuvasti informoinut suomalaisia ja korostanut sitä, että tarkoituksenamme ei ole suoraan tai epäsuoraan rahoittaa Suomen sotakorvausten maksamista; luoton tarkoituksena on helpottaa Yhdysvaltojen ja Suomen välisen kaupan palautumista; tässä yhteydessä on otettu huomioon Suomen sotakorvausvelvollisuudet ja muut vientisitoumukset, jotka vaikuttavat Suomen viennin määrään Yhdysvaltain markkinoille, tämän lisäksi huomioon on otettu kuljetusvaikeudet ja muut tekijät, jotka rajoittavat Yhdysvaltojen ja Suomen välistä kaupankäyntiä tulevana kuukausina.¹⁵¹

Ulkoministeri halusi sähkeessään siis erityisesti korostaa sitä, ettei päätöksellä luoton myöntämisestä ollut poliittisia seurauksia. Tämä johtuu varmasti pitkälti siitä, ettei Yhdysvallat halunnut antaa vääränlaista signaalia Neuvostoliitolle, jonka vaikutuspiiriin Suomi kuului. Yhdysvallat siis ainakin virallisen linjauksensa mukaan tukisi Suomea ainoastaan taloudellisten syiden takia. Edelleen korostuu myös vahvasti maan linjaus olla rahoittamatta Suomen, saati minkä muun maan sotakorvauksia.

Luoton tavoitteena oli Byrnesin mukaan edesauttaa Yhdysvaltain ja Suomen välisen kaupan palautumista. Vaikka toinen maailmansota oli päättynyt jo monia kuukausia sitten, edelleenkin tavaroiden kuljettamisen suhteen esiintyi ongelmia, jotka hankaloittivat Yhdysvaltain ja Suomen välistä kauppaa.

Toki Yhdysvaltain ulkoministerin sähkeessä esittämien linjausten taustalla vaikuttivat myös poliittiset tekijät: kuten on jo aiemmin todettu, Suomen suvereniteetti haluttiin säilyttää. Heikko taloustilannehan olisi voinut johtaa kommunistien kannatuksen ja

¹⁵¹ *You are instructed to inform Finnish authorities of Ex-Im Bank action. In doing so, you should carefully emphasize that the credit has no political implications but has been granted entirely on the basis economic considerations, and within the framework of our policy which you have repeatedly stressed to Finns that we do not propose to contribute directly or indirectly to reparations payment by Finland; that the purpose of the credit is to facilitate the resumption of US-Finnish trade within the foreseeable area of such trade; that in this connection account has been taken of Finnish reparations and other export commitments affecting the volume of Finnish exports available for US markets, transportation difficulties, and other factors which will limit the amount of US-Finnish trade during the coming months. The Secretary of State to the Chargé in Finland (Hulley). January 28, 1946. FRUS 1946, Vol. VI, 172.*

vaikutusvallan kasvuun Suomessa. Myöskin Export-Import Bankin luotottamista säätelivät poliittiset tekijät. Pankin lainsäädännön mukaisesti sodasta kärsineitä maita avustettiin amerikkalaisilla hyödykkeillä. Tämän katsottiin edistävän Yhdysvaltain omia poliittisia etuja ja vahvistavan kohdemaan demokraattista järjestelmää.¹⁵²

Yhdysvallat ei voinut kuitenkaan liian avoimesti jakaa rahaansa Suomeen sillä siitä olisi voinut seurata Neuvostoliiton vastareaktio. Jos ulkoministeri Byrnes ei olisi korostanut Yhdysvaltain taloudellisen tuen olevan mitenkään liittymätön poliittisiin kysymyksiin, olisi Neuvostoliiton suunnalla voitu tehdä sellaisia päätelmiä, että Yhdysvallat pyrkii saamaan Suomen aktiivisesti osaksi lännen leiriä. Neuvostoliittohan syyttikin myöhemmin vuosien 1947 ja 1948 aikana Yhdysvaltain pyrkivän Marshall-avun avulla puuttumaan Euroopan maiden sisäisiin asioihin.¹⁵³ Neuvostoliiton ulkoministeri Vjatšeslav Molotov¹⁵⁴(1890–1986) mukaan Yhdysvallat pyrki ostamaan rahalla valtaa Euroopassa.¹⁵⁵ Mikäli Yhdysvallat olisi julkisesti ilmoittanut, että Suomen taloudellisella tukemisella olisi myös poliittisia vaikuttimia, tämä tilanne olisi voinut tarjota Neuvostoliitolle tekosyyn, jonka siivellä se olisi voinut puuttua tiukemmin Suomen sisäpolitiikkaan Varmasti Yhdysvaltain myönteinen luottopäätös on kuitenkin viestinyt suomalaispoliitikoille myös siitä, ettei Yhdysvallat poliittisesti hylkäisi Suomea Neuvostoliiton armoille.

Export-Import Bankin johtokunta hyväksyi ehdotuksen Suomelle myönnettävästä luotosta tammikuun 16. päivänä 1946. Sopimus 35 miljoonan dollarin luotosta Suomelle allekirjoitettiin helmikuun ensimmäisenä päivänä 1946.¹⁵⁶

¹⁵² Heikkilä 1983, 179.

¹⁵³ Rautkallio 1979, 113.

¹⁵⁴ Neuvostoliiton ulkoministerinä vuosina 1939–1949 ja uudelleen vuosina 1953–1956.

¹⁵⁵ McCullough 1992, 565.

¹⁵⁶ The Secretary of State to the Chargé in Finland (Hulley). January 28, 1946. FRUS 1946, Vol. VI, 172.

2.2. Kysymys uuden kauppadelegaation lähettämisestä ja lisäluotoista

Tammikuun 1946 jälkeen luottokysymyksiä käsiteltiin maiden välillä seuraavan kerran vasta saman vuoden elokuussa. Yhdysvaltain Suomen suurlähettiläs Maxwell M. Hamilton kirjoitti sähköissään Yhdysvaltain ulkoministerille 9. elokuuta, että Walter Gräsbeck (joka oli johtanut suomalaisdelegaatiota vuoden 1945 matkalla Yhdysvaltoihin) ja Suomen ulkoasianministeriön kauppapoliittisen osaston päällikkö Matti Virkkunen¹⁵⁷ (1908–1980) olivat olleet häneen yhteydessä edellisenä päivänä ja informoineet Hamiltonia heidän tulevan Yhdysvaltain vierailunsa tarkoitusperistä sekä Suomen senhetkisestä taloudellisesta tilanteesta. Suomesta oltiin lähettämässä siis uusi kauppadelegaatio Yhdysvaltoihin.¹⁵⁸ Hamilton kuvailee sähköissään ulkoministerille tämän uuden suomalaisdelegaation tarkoitusperiä:

*Suomen hallitus on päättänyt lähettää heidät Washingtoniin selvittämään mahdollisuuksia saada lisäluottoja, mieluiten Export-Import Bankista, mutta jos luottoja ei ole sieltä saatavilla, sitten yksityisiltä pankeilta. Suomen hallituksen mukaan maan on saatava lisäluottoja tänä vuonna. Heidän mukaansa Export-Import Bank on tietoinen heidän tulostaan. Koko asiaa on hoitanut pääasiassa Suomen edustusto ja Export-Import Bank on ilmoittanut, että sillä on joitain kysymyksiä ja ettei se ole valmis neuvottelemaan uudesta luotosta, mutta se tietysti tulisi kuitenkin keskustelemaan suomalaisedustajien kanssa. Suomen hallitus ymmärtää, Export-Import Bankilla olevan monia hakemuksia ennen Suomea ja pankin varojen olevan rajalliset. Tämän sekä Suomen kiireellisten tarpeiden takia Suomen hallitus pitää tarpeellisena lähettää asiantuntijoita, joilla on viimeisimmät tiedot tämänhetkisistä taloudellisista ja rahoituksellisista olosuhteista, ja jotka ovat siten paremmassa asemassa kuin Suomen Yhdysvaltain suurlähetystö viemään Suomen asiaa eteenpäin Yhdysvalloissa ja vastaamaan siihen liittyviin kysymyksiin.*¹⁵⁹

¹⁵⁷ Ulkoasianministeriön kauppapoliittisen osaston päällikkönä 1945–1947.

¹⁵⁸ The Minister in Finland (Hamilton) to the Secretary of State. August 9, 1946. FRUS 1946, Vol. VI, 173.

¹⁵⁹ Finnish Govt has decided to send them to Washington to investigate possibilities obtaining further credits preferably from Ex-Im Bank but if not available there from private banks. Finnish Govt feels it must have additional credits this year. They said Ex-Im Bank was aware through Finnish Legation in Washington they are coming. Whole matter has been handled essentially by Finnish Legation and Ex-Im Bank had indicated it had some questions and could not indicate readiness to negotiate new credit but would of

Sähkeestä käy hyvin ilmi Suomen kova tarve luotolle, sillä olivathan Suomen edustajat valmiita neuvottelemaan myös yksityisten pankkien kanssa, eikä ainoastaan Export-Import Bankin kanssa. Suomi siis pyrki saamaan kaikin keinoin luottoja Yhdysvalloista. Yhdysvaltain yksityispankkisektori suhtautui kuitenkin penseästi sodanjälkeisen Euroopan taloudelliseen tukemiseen.¹⁶⁰ Monet yksityiset pankit pitivät Suomen luotottamista liian suurena riskinä, sillä Suomen poliittisen tilanteen kehityksestä ei ollut takeita. Varsinkaan jos Suomi ei onnistuisi maksamaan sotakorvauksiaan.¹⁶¹ Suomen oli kuitenkin käännettävä kaikki kortit. Pelkona oli, että jos sotakorvausten hoitamiseen ei saataisi ulkomaista apua, seurauksena olisi Neuvostoliiton yliote suomalaisesta talouselämästä.¹⁶²

Hamilton kuitenkin penäsi Gräsbeckiltä ja Virkkuselta tietoa siitä, tekikö Suomi kaikkensa kasvattaakseen myyntiään Yhdysvalloissa. Hänen mukaansa ennen lisäluottojen myöntämistä tämä aspekti pitäisi selvittää perinpohjaisesti. Hamiltonin mukaan suomalaisilta olisi virhe mennä Yhdysvaltoihin liian optimistisin odotuksin, sillä Export-Import Bankilla olisi paljon vaatimuksia. Koska pankin varat olivat rajalliset, ei suomalaisilla saisi Hamiltonin mukaan olla liian ruusuisia odotuksia. Gräsbeck ja Virkkunen kertoivat suurlähettiläälle ymmärtävänsä vaikeudet lisäluoton saamiseen liittyen, mutta korostivat tälle kuitenkin olevansa optimistisia asian suhteen. Heidän mukaansa delegaation oli määrä saapua Washingtoniin 25. elokuuta.¹⁶³

Keskustelussa Gräsbeckin ja Virkkusen kanssa Hamilton tiedusteli myös aiemmasta Export-Import Bankin ehdottamasta luotosta kuorma-autojen hankkimista varten General Motorsilta (tämä ehdotus oli syntynyt vuoden 1945 lokakuussa, kun Suomella oli ollut suuri tarve kuorma-autoille). Virkkunen vastasi Hamiltonille, että koska Suomi oli nyt saanut kuorma-autoja Isosta-Britanniasta ja muualta ei tarve niille ollut enää niin suuri. Hänen mukaansa Suomi toki tarvitsi kaikki mahdolliset kuorma-autot, mutta koska

course, talk with them.6 Finnish Govt realizes that Ex-Im Bank has many applications before it and that Bank's funds are limited. Because of this and Finland's urgent needs Finnish Govt feels it necessary to send experts who have most recent information on current economic and financial conditions here and are thus in better position than Finnish Legation to put Finland's case to and answer inquiries of American authorities. The Minister in Finland (Hamilton) to the Secretary of State. August 9, 1946. FRUS 1946, Vol. VI, 173.

¹⁶⁰ Becker & McClenahan 2003, 72.

¹⁶¹ Heikkilä 1983, 210.

¹⁶² Rautkallio 1979, 49.

¹⁶³ The Minister in Finland (Hamilton) to the Secretary of State. August 9, 1946. FRUS 1946, Vol. VI, 173.

Yhdysvalloista saatavan luoton määrä olisi rajallinen, muut artikkelit olisivat nyt etusijalla.¹⁶⁴

Hamilton korosti Gräsbeckille ja Virkkuselle Yhdysvaltain tietysti toivovan Yhdysvaltain ja Suomen kauppasuhteiden palaavan ennalleen ja Suomen saavan taloutensa pian raiteilleen. Hän otti myös kantaa siihen, miten hänen mielestään Yhdysvaltain luottopolitiikkaa tulisi hoitaa Suomen suhteen:¹⁶⁵

*Yhdysvallat luonnollisesti haluaa, kuten totesin Gräsbeckille ja Virkkuselle, että Yhdysvaltain ja Suomen välinen kauppa palautetaan ja että se laajenee entisestään ja että Suomen talous pääsee mahdollisimman pian terveelle pohjalle. Tietenkään Yhdysvallat ei aio maksaa sotakorvauksia. Mielestäni luottojen, joita hallituksemme mahdollisesti myöntää Suomelle pitäisi mahdollisimman pitkälle auttaa Suomea hankkimaan korkealuokkaisia tuotteita, joita Suomi tarvitsee kaikkein kipeimmin saadaakseen taloutensa kuntoon. Sekä suomalaisten että amerikkalaisten asiantuntijoiden tulisi selvittää, mitä nämä kyseiset tuotteet ovat. Siksi suosittelenkin, että koko kysymys lisäluottojen myöntämisestä Suomelle, mukaan lukien General Motorsin ehdotus, tulisi ratkaista vasta silloin, kun Gräsbeck ja Virkkunen saapuvat Yhdysvaltoihin.*¹⁶⁶

Suurlähettilään maansa ulkoministerille lähettämä sähke kuvailee hyvin Yhdysvaltain talouspolitiikan periaatteja. Toisaalta Yhdysvallat siis toivoi Suomen saavan taloutensa kuntoon mahdollisimman pian ja maiden välisen kauppa palaavan ennalleen ja laajenevan vielä entistäkin suuremmaksi. Toisaalta Yhdysvallat ei kuitenkaan ollut valmis tekemään kaikkeansa maiden välisen kaupan elvyttämiseksi. Toisten maiden sotakorvauksia se ei edelleenkään haluaisi kustantaa ja taloudellista tukeakin annettaisiin tarkasti harkiten ja vain tietyille sektorille. Tästä syntyy osittainen ristiriita Yhdysvaltain politiikassa, koska

¹⁶⁴ The Minister in Finland (Hamilton) to the Secretary of State. August 9, 1946. FRUS 1946, Vol. VI, 173.

¹⁶⁵ The Minister in Finland (Hamilton) to the Secretary of State. August 9, 1946. FRUS 1946, Vol. VI, 173.

¹⁶⁶ *USA naturally desires as I told Graesbeck and Virkkunen, to see trade reestablished and expanded between USA and Finland and that Finland get back on healthy economic basis as soon as possible. Of course USA is not going to pay reparations. I feel that credits that our Govt may be in position to extend to Finland should go as far as feasible to aid in purchasing high priority items most needed to aid Finland's economy. Exactly what those items are both as to Finland's need and USA's ability to supply are matters for Finnish and American experts. I therefore recommend that whole matter of extending further credits to Finland, including General Motors' proposal under consideration, be held in abeyance until Graesbeck and Virkkunen arrive and that whole credit situation be then canvassed.* The Minister in Finland (Hamilton) to the Secretary of State. August 9, 1946. FRUS 1946, Vol. VI, 173.

Suomen talouden elpyminen oli pitkälti sen varassa, että Suomi onnistuisi hoitamaan sotakorvausvelvoitteensa Neuvostoliitolle. Kaikista nopeimmin Suomen talous ja Yhdysvaltain ja Suomen välinen kauppa elpyisi, jos Yhdysvallat tukisi Suomea laajasti talouden saralla välittämättä siitä, että menisikö osa tuesta sotakorvausten sektorille. Yhdysvallat ei kuitenkaan ollut tähän valmis, vaan halusi tarkkaan harkita sitä sektoria, jolle tuki suunnattaisiin. Yhdysvallat oli valmis auttamaan Suomea, muttei hinnalla millä hyvänsä.

Yhdysvaltain apulaisulkoministeri Dean Acheson¹⁶⁷ (1893–1971) vastasi Hamiltonin sähköeseen pikaisesti elokuun 12. päivänä 1946. Acheson otti sähköessään kantaa uuden suomalaiskauppadelegaation saapumiseen. Vastaus oli huono Suomen kannalta tarkasteltuna:

*Lisäluotot Export-Import Bankista eivät tule tällä hetkellä kysymykseenkään. Suomalaisedustajien vierailu Yhdysvaltoihin on mitä epätoivotuin ja sitä tulisi toistaiseksi lykätä. Ulkoministeriö ja Export-Import Bank pelkäävät, että viittaus keskusteluiden käymisestä yksityisten pankkien kanssa on vain veruke aloittaa keskustelut Export-Import Bankin kanssa. Pankkia ei ole informoitu ehdotetusta vierailusta, eikä se ole valmis aloittamaan neuvotteluja.*¹⁶⁸

Heti apulaisulkoministeri Achesonin sähkeen saavuttua Benjamin Hulley otti yhteyttä Suomen ulkoasianministeriöön ja ilmoitti amerikkalaisten kielteisestä suhtautumisesta lisäluottoihin. Suomen toinen ulkoasianministeri Reinhold Svento tiedusteli Hamiltonilta, olisiko Gräsbeckin kuitenkin mahdollista matkustaa Yhdysvaltoihin yksityishenkilönä hoitamaan omia henkilökohtaisia liikeasioitaan. Hamilton kuitenkin vastusti tätäkin ehdotusta.¹⁶⁹ Tämän takana oli varmastikin halu välttää mahdolliset väärinkäsitykset. Olisihan edellisvuoden kauppadelegaation johtajan saapuminen Yhdysvaltoihin vaikkakin vain omia henkilökohtaisia asioitaan hoitamaan helposti voitu tulkita

¹⁶⁷ Acheson toimi Yhdysvaltain apulaisulkoministerinä vuosina 1945–1949 ja ulkoministerinä vuosina 1949–1953.

¹⁶⁸ *Further credit Eximbank out of question at this time. Visit of Mission to US most undesirable and should be indefinitely postponed. Dept and Eximbank fear reference to private bank financing merely pretext to open discussions with Eximbank. Bank not informed about proposed visit and is not prepared to negotiate.* The Acting Secretary of State to the Minister in Finland (Hamilton). August 12, 1946. FRUS 1946, Vol. VI, 174.

¹⁶⁹ The Minister in Finland (Hamilton) to the Secretary of State. August 14, 1946. FRUS 1946, Vol. VI, 175.

amerikkalaisten keskuudessa tekosyynä, jonka verukkeella päästäisiin keskustelemaan luotoista.

Lopulta Hamilton ja Svento pääsivät kuitenkin yhteisymmärrykseen siitä, ettei nyt ollut paras hetki lähettää ketään talousasioihin liitettyä suomalaisedustajaa matkalle Yhdysvaltoihin. Hamilton vakuutti samalla ministerille, ettei tämä väärinkäsitys maiden välillä kauppadelegaation lähettämisen suhteen kuitenkaan vaikuttaisi Yhdysvaltain myönteelliseen suhtautumiseen Suomea kohtaan.¹⁷⁰

Mistä syystä Yhdysvallat sitten yhtäkkiä suhtautui näin kielteisesti suomalaisedustajien vierailuun sekä luottojen myöntämiseen? Yhtenä mahdollisena syynä saattoi ainakin olla se, että Export-Import Bankilla oli vuosien 1945–1946 aikana useita luototettavia maita Suomen lisäksi. Euroopan taloudellinen tilanne oli heikko ja hyödykkeiden puutetta esiintyi ympäri maanosan.¹⁷¹ Export-Import Bank ei voinut siis käyttää kaikkea varallisuuttaan vain Suomen tukemiseen.

Elokuun 1946 puolivälissä Suomen rauhansopimusta käsiteltiin Pariisissa, Ranskassa.¹⁷² Suomen ulkoministeri Carl Enckell toivoi konferenssissa Neuvostoliiton ja Iso-Britannian edustajille pitämässään puheessa lievennyksiä rauhanehtoihin Suomen alueluovutusten ja sotakorvausten osalta. Neuvostoliiton ulkoministeri Molotov kuitenkin torjui tiukkaan sävyyn Suomen ehdotukset.¹⁷³ Vuoden 1944 Moskovan välirauhansopimus vahvistettiin Pariisissa 10. helmikuuta, kun Pariisin rauhansopimus solmittiin.¹⁷⁴ 300 miljoonan dollarin suuruiset sotakorvaukset Neuvostoliitolle eivät siis suomalaisten toiveista huolimatta keventyneet 200 miljoonaan dollariin.¹⁷⁵

Syyskussa 1946 keskustelut Suomen luotontarpeesta jatkuivat. Vastikään keväällä Suomen tasavallan seitsemänneksi presidentiksi¹⁷⁶ valittu Juho Kusti Paasikivi ja Yhdysvaltain Suomen suurlähettiläs Maxwell M. Hamilton keskustelivat puhelimitse aiheen tiimoilta:

¹⁷⁰ The Minister in Finland (Hamilton) to the Secretary of State. August 14, 1946. FRUS 1946, Vol. VI, 175.

¹⁷¹ Becker & McClenahan 2003, 67–68.

¹⁷² Pariisissa toisen maailmansodan voittaneet liittoutuneet neuvottelivat rauhansopimukset akselivaltojen ja näiden liittolaisten kanssa. Lopullinen rauhansopimus solmittiin 10. helmikuuta 1947.

¹⁷³ Vesterinen 2012, 11.

¹⁷⁴ Vesterinen 2012, 10.

¹⁷⁵ Heikkilä 1988, 110.

¹⁷⁶ Paasikivi toimi Suomen tasavallan presidenttinä vuosina 1946–1956.

*Hän (Paasikivi) sanoi, että presidenttinä ja 20-vuotisen pankkiirinkokemuksensa pohjalta hän haluaa puhua kanssani Suomen taloudellisesta tilanteesta ja luotontarpeesta. Gräsbeck, viime vuonna Yhdysvaltoihin matkanneen suomalaisdelegaation johtaja oli antanut sellaisen vaikutelman, että hän voisi tänä syksynä palata Yhdysvaltoihin keskustelemaan lisäluotoista. Tämän takia olikin yllätys, kun lähetystö ilmoitti elokuussa, ettei Yhdysvaltain hallitus pitänyt suositeltavana suomalaisten neuvotteluja Export-Import Bankin kanssa. Presidentti kysyi syitä Yhdysvaltain hallituksen asenteeseen. – – Vaikka minulla ei ollut tarkkaa perustelua, mainitsin tietäväni Export-Import Bankin jäljellä olevien resurssien olevan hyvin rajalliset ja niiden ehkä olevan jo korvamerkitty vuodelle 1947 – –*¹⁷⁷

Hamiltonin sanoista käy ilmi, ettei hänellä itselläkään näyttänyt olevan tarkkaa tietoa siitä, miksi Yhdysvallat nyt eväsikin keskustelun lisäluotoista. Suurlähettiläs puhui Paasikivelle Export-Import Bankin rajallisista varoista, mutta Suomen tarvitsemien luottojen kokonaissumma ei kuitenkaan ollut suuri globaalilla mittakaavalla,¹⁷⁸ joten tämä ei vaikuta vakuuttavalta perustelulta. Kaiken kaikkiaan on hyvin mahdollista, ettei Hamilton oikeasti tiennytkään todellisia syitä maansa linjaukselle. Hän oli kuitenkin kaukana kotimaastaan, Suomen maan kamaralla, eikä näin ollen voikaan olettaa, että hänellä olisi välttämättä ollut ensikäden tietoa Yhdysvaltain politiikan käännekohdista. Hän vain välitti maastaan saamansa säikeet eteenpäin. Toki kuten Hamilton totesi, Export-Import Bankin lainoja oli korvamerkitty usealle eri valtiolle Euroopassa.¹⁷⁹ Suomi ei siis tosiaankaan ollut ainoa maa, jolla oli ongelmia taloutensa kanssa.

Paasikiven mukaan Suomi tarvitsisi kuitenkin kipeästi lisäluottoja selvitäkseen tulevasta vuodesta 1947. Suomen ja Neuvostoliiton välisestä rauhansopimuksen solmimisesta oli kulunut nyt kaksi vuotta. Presidentin mukaan vuodet 1945–1947 olisivat kaikista

¹⁷⁷ *He said that as President and banker of 20 years experience, he wanted to talk with me about Finland's financial position and need of credits. Graesbeck, head financial mission to USA last year, brought back impression he could return this autumn to discuss additional credit. Consequently, it was surprise when Legation told them in August Graesbeck's visit and further discussion with Export Import Bank at this time not regarded favorably by American Government. President asked reasons for American Government's attitude. - - While I had no precise statement of reasons, I knew in general that Export Import remaining resources very limited or perhaps already earmarked and as to credits in 1947 - -* The Minister in Finland (Hamilton) to the Secretary of State. September 27, 1946. FRUS 1946, Vol. VI, 176.

¹⁷⁸ Rautkallio 1979, 52.

¹⁷⁹ Heikkilä 1983, 205–209.

hankalimmat Suomelle. Tämän ajanjakson aikana Suomen pitäisi tuoda yhteensä 170 miljoonan dollarin arvosta tavaroita ulkomailta (sotaa edeltävänä arvona mitattuna). Paasikivi totesi Hamiltonille, että vuoden 1947 jälkeen Suomi ei tarvitsisi enää luottoja ulkomailta, koska sillä olisi riittävästi vientiä, joilla katettaisiin sekä sotakorvaukset Neuvostoliitolle, että rahoitettaisiin tuonti. Presidentti myös kehui Hamiltonille sitä, että Yhdysvaltain ja Ruotsin Suomelle jo myöntämät luotot olivat auttaneet valuutan sekä Suomen talouden vakauttamisessa merkittävästi. Hän kuitenkin korosti, ettei Ruotsi pienenä maana voisi enää auttaa juuri enempää. Yhdysvallat olisi ainoa mahdollinen avunantaja.¹⁸⁰

Hamiltonin mukaan presidentti Paasikivi painotti ja korosti useaan otteeseen Suomella olevan kolme vaikeaa vuotta selvittävinään ja että maa oli jo selvinnyt kahden niistä yli. Enää olisi yksi jäljellä, vuosi 1947. Presidentin mukaan Suomi tarvitsisi luottoa vuodelle 1947 jatkaakseen maan teollisuuden jälleenrakentamista. Suomi oli menettänyt sodan seurauksena 40 prosenttia sähkövoimalaitoksistaan ja maa rakensi koko ajan uusia voimalaitoksia palauttaakseen sähkövoimakapasiteettinsa. Tämän lisäksi Suomen teollisuus tarvitsi muutenkin luottoja tuontia varten. Paasikivi totesi Hamiltonille myös Suomen maatalouden kuntoon palauttamisen olevan yksi tärkeimmistä asioista. Se tulisi hänen mukaansa viemään ainakin neljä vuotta.¹⁸¹

Syyskuun 30. päivänä Hamilton lähetti Yhdysvaltain ulkoministerille jatkoa liittyen aiempaan sähköseensä. Arvio Suomen viennin suuruudesta oli kasvanut 135 miljoonasta 200 miljoonaan. Hamilton tiedustelikin Paasikiveltä, merkitsikö tämä pienempää tarvetta luotolle. Presidentti kuitenkin totesi Suomen tarvitsevan lisää luottoa saadakseen nostettua tuotantoaan nykyistä 65 prosenttia suuremmaksi. Paasikivi korosti myös jälleen, etteivät jo myönnetty tai mahdolliset tulevat amerikkalaiset luotot menisi sotakorvausten maksamiseen, vaan Suomen talouden jälleenrakennustarpeisiin, jotta Suomi voisi jälleen olla omavarainen. Suomi lainaisi vain sen, mitä se todella tarvitsee ja maksaisi kaiken saamansa takaisin. Paasikivi painotti:¹⁸²

¹⁸⁰ The Minister in Finland (Hamilton) to the Secretary of State. September 27, 1946. FRUS 1946, Vol. VI, 176.

¹⁸¹ The Minister in Finland (Hamilton) to the Secretary of State. September 27, 1946. FRUS 1946, Vol. VI, 176.

¹⁸² The Minister in Finland (Hamilton) to the Secretary of State. September 30, 1946. FRUS 1946, Vol. VI, 177.

*Suomalaiset eivät ole menettäneet voimiaan.*¹⁸³

Ei sinällään ollut ihme, että presidentti Paasikivi vetosi niin voimakkaasti Yhdysvaltain suurlähettilääseen. Kolmannen sotakorvausvuoden vaatimukset olivat kovat, Suomen oli muun muassa toimitettava kymmenittäin aluksia ja proomuja Neuvostoliitolle. Toimituksia häiritsi kuitenkin jatkuva puute tarvittavista raaka-aineista.¹⁸⁴ Ulkomaiselle avulle oli siis todellista tarvetta.

Hamilton mainitsi Paasikivelle Yhdysvaltain hallituksella olevan kova halu saada maiden välinen kauppa jälleen ennalleen. Hän myös korosti, että Yhdysvallat oli jo tarjonnut merkittäviä luottoja ja avustuksia Suomelle. Hänen mukaansa kaikki nämä avustustoimet eivät voisi kuitenkaan jatkua loputtomiin. Osa niistä oli tarkoitettu vain hätätilanteita varten. Suurlähettiläs painottikin olevan toivottavaa palata normaaleihin järjestelyihin Yhdysvaltain ja Suomen välillä mahdollisimman pian. Hän oli jo elokuussa tiedottanut Suomen hallitusta Yhdysvaltain suhtautumisesta lisäluottojen myöntämiseen suhteen.¹⁸⁵

Vaikka Hamilton oli jo useaan otteeseen maininnut presidentti Paasikivelle Yhdysvaltain hallituksen kielteisestä suhtautumisesta lisäluoton suhteen, Suomen presidentti oli tämän asian suhteen kuitenkin periksiantamaton. Hän pyysi, että Suomen luotontarvetta vuodelle 1947 harkittaisiin uudelleen. Paasikivi halusi saada lisäluottoa koskevat neuvottelut mitä pikimmiten käyntiin. Hän toivoi Walter Gräsbeckin pääsevän pian lähtemään Yhdysvaltoihin neuvottelemaan asian tiimoilta. Presidentti korosti Hamiltonille Suomen tarvitsemien luottojen olevan pieniä verrattuna monien muiden maihin luottoihin. Hän korosti jälleen myös sitä, että Suomi tulisi varmasti maksamaan velkansa takaisin.¹⁸⁶

Se että itse Suomen valtion presidentti Paasikivi vetosi amerikkalaisiin luottojen saamiseksi kielii siitä, että Suomen talouden toimintaan saattaminen oli todellakin ulkomaisen avun varassa. Tuskin sentään muuten itse maanisä olisi vedonnut Yhdysvaltain suurlähettilääseen näin voimakkaalla tavalla. Historiantutkija Hannu Rautkallion mukaan Paasikiven aktiiviset otteet luoton saamiseksi Yhdysvalloista aina

¹⁸³ The Minister in Finland (Hamilton) to the Secretary of State. September 30, 1946. FRUS 1946, Vol. VI, 177.

¹⁸⁴ Vesterinen 2012, 53.

¹⁸⁵ The Minister in Finland (Hamilton) to the Secretary of State. September 30, 1946. FRUS 1946, Vol. VI, 177.

¹⁸⁶ The Minister in Finland (Hamilton) to the Secretary of State. September 30, 1946. FRUS 1946, Vol. VI, 177.

välirauhasta lähtien selittyvät sillä, että Paasikivi oli alusta alkaen laskenut Yhdysvaltain taloudellisen tuen varaan. Tämän takia myöskin Paasikiven reaktio Yhdysvaltain kielteiseen suhtautumiseen uuden luoton suhteen oli ollut niin jyrkkä.¹⁸⁷

2.3. Vuoden 1947 lisäluotto

Yhdysvaltain vuoden 1946 talvella Suomelle myöntämä 35 miljoonan dollarin suuruinen luotto ei ollut vielä riittänyt suomalaisille. Maiden välistä vuoropuhelua hallitsikin koko samaisen vuoden ajan kysymys lisäluotosta. Suomalaispoliitikot aina presidentti Paasikiveen asti toivat Yhdysvaltain edustajille jatkuvasti esiin Suomen kovaa tarvetta uudelle luotolle.

Lokakuun 1946 alussa Yhdysvaltain apulaisulkoministeri Dean Acheson vastasi Hamiltonin syyskuiseen sähköeseen, jossa suurlähettiläs oli kertonut Suomen lisäluoton tarpeesta. Hänen mukaansa maan ulkoministeriö oli hyvin tietoinen Suomen luotontarpeesta. Achesonin mukaan kielteinen suhtautuminen lisäluottojen myöntämiseen oli johtunut siitä, ettei Export-Import Bankin mukaan Suomella ollut riittävää tarvetta lisäluotolle. Saman vuoden heinäkuussa pankki oli nimittäin pyytänyt Suomen lähetystöltä selvitystä Suomen tilanteesta. Pankin mielestä suomalaisedustajien esittämät tiedot eivät kuitenkaan olleet puoltaneet tarvetta uudelle luotolle. Apulaisulkoministeri korosti kuitenkin sitä, ettei pankin päätös ollut lopullinen ja jos suomalaiset haluaisivat esittää lisäinformaatiota tilanteestaan, Export-Import Bank olisi valmis sitä arvioimaan.¹⁸⁸

Hamiltonin aiemmin syksyllä presidentti Paasikivelle esittämät perustelut Export-Import Bankin rajallisista varoista eivät siis olleet olleet syynä kielteiselle luottopäätökselle.

¹⁸⁷ Rautkallio 1979, 51.

¹⁸⁸ The Acting Secretary of State to the Minister in Finland (Hamilton). October 9, 1946. FRUS 1946, Vol. VI, 178.

Pankki vain ei ollut nähnyt Suomen taloustilannetta niin huonona, että maa tarvitsisi vielä lisäluottoja.

Heinäkuisissa keskusteluissa Export-Import Bankin ja Suomen lähetystön välillä Export-Import Bank oli suositellut Suomea kääntymään Kansainvälisen jälleenrakennus- ja kehittämispankin (International Bank tai International Bank for Reconstruction and Development)¹⁸⁹ puoleen. Koska nyt näytti kuitenkin epätodennäköiseltä, että Suomesta voisi tulla Kansainvälisen jälleenrakennus- ja kehittämispankin jäsen kovin pikaisella aikataululla, Export-Import Bank olikin valmis uudelleenarviomaan Suomen luotontarvetta vuodelle 1947. Kunhan vain Yhdysvaltain ulkoministeriö tämän hyväksyisi. Ulkoministeriössä oltiin kuitenkin vastahakoisia tämän asian suhteen. Kuitenkin jos tilanne olisi se, että luoton avulla vältettäisiin talouskriisi Suomessa, Yhdysvaltain ulkoministeriö olisi valmis harkitsemaan asiaa.¹⁹⁰

Export-Import Bankin päätöksenteon taustalla oli painanut siis uskomus siitä, että Suomi saisi tarvitsemaansa taloudellista apua Kansainväliseltä jälleenrakennus- ja kehittämispankilta. Vuoden 1946 alussa Yhdysvaltain Suomen suurlähettiläs Maxwell M. Hamilton olikin kehottanut Suomea hakemaan Kansainvälisen jälleenrakennuspankin jäseneksi.¹⁹¹ Export-Import Bank oli ottanut ihan yleiseksi linjakseen (ei siis vain Suomen kohdalla), ettei se enää myöntäisi jälleenrakennuslainoja, vaan vastuu niistä siirtyisi Kansainvälisen jälleenrakennuspankin harteille. Syksyllä 1946 Suomessa selviteltiin ehtoja ja aikatauluja Kansainvälisen jälleenrakennuspankin jäseneksi liittymisestä.¹⁹²

Suomen tarve lisäluotolle oli kuitenkin kiireinen ja näytti siltä, ettei Kansainvälisen jälleenrakennuspankin jäseneksi päästäisi kovin nopealla aikataululla. Kun tämä asia sitten tiedostettiin Export-Import Bankissa, pankin linjaus ei ollutkaan enää kielteinen Suomen kanssa käytävien luottokeskustelujen suhteen. Kansainvälisen jälleenrakennuspankin jäseneksi Suomi liittyi vasta vuoden 1948 tammikuussa.¹⁹³ Jäseneksi liittyminen oli hidas prosessi, joten sen varaan ei Suomen talouden selviytymistä voitu laskea.

¹⁸⁹ Kansainvälinen pankki, joka perustettiin rahoittamaan toisen maailmansodan jälkeistä maailman jälleenrakentamista.

¹⁹⁰ The Acting Secretary of State to the Minister in Finland (Hamilton). October 9, 1946. FRUS 1946, Vol. VI, 178.

¹⁹¹ Lorenz-Wende 2007, 311.

¹⁹² Lorenz-Wende 2007, 311.

¹⁹³ Lorenz-Wende 2007, 302.

Yhdysvaltain, Ison-Britannian, Neuvostoliiton, Kiinan ja Ranskan ulkoministerien kokoontumisissa New Yorkissa vuoden 1946 marras- ja joulukuun aikana saatiin ratkaistua lopullisetkin kysymykset Suomen sotakorvauksiin liittyen. Suomen lopullista korvaussummaa Neuvostoliitolle ei ollut vielä saatu varmistettua ennen New Yorkin kokousta. Yhdysvaltain ulkoministeri James F. Byrnes vetosi kokouksessa Neuvostoliittoon ja Iso-Britanniaan, jotta Suomen sotakorvaussummaa pienennettäisiin. Neuvostoliiton ja Britannian kuitenkin pitäessä kiinni 300 miljoonan dollarin vaatimuksesta, tämä summa sinetöityi Suomen lopulliseksi korvausvelvoitteeksi Neuvostoliitolle.¹⁹⁴

Kokouksessa tehtyjen päätösten jälkeen Yhdysvaltain ulkoministeriö olikin valmis harkitsemaan lisäluottojen myöntämistä Suomelle.¹⁹⁵ Yhdysvallat näyttikin nyt vihreää valoa Gräsbeckin vierailulle maahan. Yhdysvaltojen suunnalta haluttiin kuitenkin korostaa sitä, ettei tämä vielä kuitenkaan tarkoittanut lupautumista lisäluottojen myöntämiseksi Suomelle.¹⁹⁶ Keskustelut tästä oli kuitenkin nyt potkaistu käyntiin. Varmastikin lisäluottoja koskevaa keskustelua edesauttoivat New Yorkissa tehdyt päätökset. Lopullinen Suomen sotakorvaussumma oli nyt tiedossa, joten Suomen luotontarvetta oli varmasti nyt helpompi kartoittaa. Todennäköisesti Yhdysvaltain haluun myöntää lisäluottoja vaikutti myös se, että koska Suomen sotakorvaussumma Neuvostoliitolle ei ollut pienentynyt, Suomen tajuttiin nyt kipeästi tarvitsevan luottoa Yhdysvalloista.

Kansainvälisen tilanteen kehittyminen oli varmasti myös osaltaan vaikuttamassa Yhdysvaltain haluun myöntää uusi luotto Suomelle. Kylmä sota oli jo tosiasia vuonna 1947¹⁹⁷ ja saman vuoden aikana Yhdysvallat omaksui lopullisesti roolinsa kommunismin leviämisen estäjänä. Merkittävässä roolissa tässä Yhdysvaltain kylmän sodan politiikan muotoilemisessa oli diplomaatti ja historioitsija George F. Kennan¹⁹⁸ (1904–2005), jonka ajatuksien pohjalta syntyi Yhdysvaltain kylmässä sodassa harjoittama

¹⁹⁴ Heikkilä 1983, 194.

¹⁹⁵ The Chargé in Finland (Hulley) to the Secretary of State. November 18, 1946. FRUS 1946, Vol. VI, 179.

¹⁹⁶ The Chargé in Finland (Hulley) to the Secretary of State. November 18, 1946. FRUS 1946, Vol. VI, 179.

¹⁹⁷ Rautkallio 1990, 41.

¹⁹⁸ Toimi Yhdysvaltojen diplomaattina mm. Neuvostoliitossa ja Baltian maissa aina 1920-luvulta 1950-luvulle asti.

patoamispolitiikka^{199, 200} Neuvostoliiton ja Suomen tuntija Kennan näki Suomen yhtenä kylmän sodan kohteista ja hänen mielestään maahan olikin saatava kommunismia patoava sulkku. Hän ei kuitenkaan kannattanut voimakeinoja vaan Suomen taloudellista tukemista. Kennan olikin jo aiemmin kannattanut Suomen luotottamista huolimatta maan sotakorvausvelvoitteesta Neuvostoliitolle. Hän ei uskonut, että Neuvostoliitto pyrkisi sotilaallisin keinoin vaikuttamaan Suomen sisäisiin asioihin, vaan ennemminkin poliittisia keinoja hyödyntämällä.²⁰¹

Suomen luotottamisen voikin nähdä yhtenä Yhdysvaltain kylmän sodan aikaisen politiikan käytännön ilmenemismuotona. Suomen taloudellisella tukemisella vahvistettaisiin maan sisäisiä oloja. George F. Kennan näki, että Euroopan maiden heikot taloudelliset olosuhteet vahvistaisivat Neuvostoliiton valtaa suhteessa niihin. Hänen mukaansa taloudellinen tuki vahvistaisi näitä maita puolustautumaan itsenäisesti kommunismia vastaan.²⁰² Suomen luotottaminen kytkeytyy siis olennaisesti Yhdysvaltain harjoittamaan patoamispolitiikkaan ja taloudelliseen sodankäyntiin.

Tammikuun 22. päivänä vuonna 1947 Export-Import Bank lopulta myönsi lisäluoton Suomelle. Arvoltaan uusi luotto oli 37 miljoonan dollarin suuruinen. 20 miljoonaa dollaria tästä summasta oli kohdennettu puu- ja sahatavateollisuuden laitteiden kunnossapitoa varten tarvittavien tuotteiden hankkimiselle Yhdysvalloista, 5,5 miljoonaa tästä 20 miljoonasta oli suunnattu hiilen ja petrolin hankintaa varten. Korkoprosentti tälle 20 miljoonalle olisi 3,5 prosenttia ja takaisinmaksu alkaisi vuosina 1954 ja 1958. Elintarvikkeiden hankintaa varten 37 miljoonan dollarin kokonaissummasta oli tarkoitettu 10 miljoonan dollarin suuruinen osuus. Korko tälle elintarvikeluotolle olisi 2,5 prosenttia ja takaisinmaksu tulisi suorittaa vuoden 1947 loppuun mennessä. Näiden kahden luoton lisäksi myönnettiin 2 miljoonan dollarin suuruinen luotto puuvillan rahtaamisen ja kuljettamisen rahoittamiseen.²⁰³ (Tämä liittyi vuoden 1945 viiden miljoonan dollarin puuvillaluottoon.)

Walter Gräsbeck vieraili Maxwell Hamiltonin luona helmikuun 8. päivänä 1947 informoimassa suurlähettilästä keskusteluistaan Washingtonissa, jotka johtivat lopulta

¹⁹⁹ Yhdysvaltain kylmän sodan aikainen poliittinen doktriini, jonka tarkoituksena oli estää kommunismin leviäminen taloudellisin, diplomaattisin ja sotilaallisin keinoin.

²⁰⁰ Rautkallio 1990, 39.

²⁰¹ Rautkallio 1990, 42–43.

²⁰² Rautkallio 1990, 42–43.

²⁰³ The Secretary of State to the Legation in Finland. January 22, 1947. FRUS 1947, Vol. IV, 184.

Export-Import Bankin Suomelle myöntämään uuteen luottoon. Gräsbeck kertoi Hamiltonille pitäneensä useita konferensseja Yhdysvaltain ulkoministeriön virkamiesten kanssa ja pitäneensä heidät hyvin informoituina Suomen tilanteesta. Keskusteltuaan riittävästi virkamiesten kanssa hän oli keskustellut Export-Import Bankin edustajien kanssa. Sekä ulkoministeriössä että pankissa suhtautuminen Suomeen oli ollut Gräsbeckin mukaan ystävällistä ja myöntämielistä. Hänen mukaansa Suomen lisäluoton saamisen tiellä oli kuitenkin ollut paljon esteitä.²⁰⁴

*Gräsbeck kertoi, että Suomen lisäluoton saamisen suhteen oli aika paljon ongelmia. Yleinen maailmanpoliittinen tilanne, Export-Import Bankin käytettävissä oleva rajallinen varallisuus, halu sille, että yksityiset amerikkalaiset pankkiirit jatkaisivat sotaa edeltävää tehtäväänsä ulkomaankaupan rahoituksen alalla ja tunne siitä, että luotot jälleenrakennustarkoituksiin kuuluisivat Kansainvälisen jälleenrakennus- ja kehittämispankin tehtäviin, olivat kaikki tärkeitä tekijöitä.*²⁰⁵

Gräsbeckin Hamiltonille kertomista luotonmyöntämiseen liittyvistä ongelmista tulee hyvin esiin näkemys, joka Yhdysvalloissa vallitsi toisen maailmansodan jälkeen. Tavoitteena oli, että sodasta kärsineiden maiden jälleenrakentaminen hoidettaisiin Kansainvälisen jälleenrakennus- ja kehittämispankin kautta. Lopulta Yhdysvallat ei kuitenkaan itse antanut riittävää tukea jälleenrakennuspankille ja pankilla olikin vain suhteellisen pienet resurssit käytettävissään. Sen merkitys jäikin pieneksi, kun Yhdysvallat aloitti Marshall-avun myöntämisen Euroopan maille vuonna 1948, eivätkä Marshall-apua saaneet valtiot kuuluneet jälleenrakennus- ja kehittämispankin avun piiriin lainkaan.²⁰⁶ Kuitenkin Gräsbeckin Yhdysvaltain vierailun aikaan hallitsevana näkemyksenä maassa oli vielä se, että jälleenrakennusta varten luottoja haettaisiin ensisijaisesti Kansainväliseltä jälleenrakennuspankilta.

Gräsbeck kertoi Hamiltonille myös yleisen maailmanpoliittisen tilanteen olleen jarruttamassa Export-Import Bankin halua olla myöntämättä Suomelle lisäluottoa. Vaikkakaan sähkeestä ei käy tarkemmin ilmi, että mihin tarkkaan ottaen viitataan, kun puhutaan globaalista poliittisesta tilanteesta, sen voi olettaa liittyvän suurvaltasuhteisiin.

²⁰⁴ Memorandum of Conversation, by the Minister in Finland (Hamilton). February 8, 1947. FRUS 1947, Vol. IV, 185.

²⁰⁵ Memorandum of Conversation, by the Minister in Finland (Hamilton). February 8, 1947. FRUS 1947, Vol. IV, 185.

²⁰⁶ Lorenz-Wende 2007, 305.

Maailmanpoliittinen tilanne olikin kiristynyt entisestään vuoden 1946 lopun ja alkuvuoden 1947 aikana. Mahdollisesti maailmanpoliittisella tilanteella saatettiin myös viitata aiempiin Suomen lopulliseen sotakorvaussummaan liittyviin kysymyksiin, jotka olivat kuitenkin jo ratkenneet vuoden 1946 lopussa ulkoministerien kokouksessa New Yorkissa.

Huhtikuussa 1947 Suomen ulkoministeriön kauppapoliittisen osaston apulaispäällikkö Johan Nykopp²⁰⁷ (1906–1993) informoi Hamiltonia Suomen senhetkisistä Yhdysvalloilta saaduista luotoista. Tammikuussa 1946 saatu 35 miljoonan dollarin suuruinen luotto oli käytetty kokonaisuudessaan. Vastikään tammikuussa 1947 myönnetystä 10 miljoonan dollarin suuruudesta luotosta elintarvikkeiden hankintaa varten oli käytetty maaliskuun 29. päivään mennessä 5,6 miljoonaa dollarin osuus. Niin ikään tammikuussa myönnetystä 20 miljoonan dollarin luotosta oli käytetty vain miljoona dollaria.²⁰⁸

Vuoden 1947 aikana Suomelle myönnettiin vielä yksi luotto. Se oli 5 miljoonan dollarin suuruinen ja tarkoitettu puuvillan ostoa sekä kuljettamista varten. Tällä pyrittiin varmistamaan puuvillan riittävyys vuoden 1948 loppuun saakka. Korkoprosentti tälle 5 miljoonan dollarin suuruiselle puuvillaluotolle oli 2,5 prosenttia ja takaisinmaksuaikaa yhteensä 15 kuukautta.²⁰⁹ Tämän jälkeen maiden välisessä vuoropuhelussa keskustelu siirtyi koskettamaan muita aihealueita.

Mitkä tekijät siis saivat Yhdysvallat lopulta myöntämään Suomelle lisäluoton vuonna 1947? Ensinnäkin se, että vihdoin vuoden 1946 lopulla saatiin lopullinen selvyys Suomen sotakorvausten suuruudesta: sotakorvausten määrä ei tippunut 300 miljoonasta dollarista 200 miljoonaan dollariin. Yhdysvalloissa tajuttiin lopullisesti tämän jälkeen Suomen todella tarvitsevan luottoja. Sotakorvausten määrän vakiintuminen 300 miljoonaan dollariin myös selkeytti Suomen luotontarpeen suuruutta Yhdysvalloista. Globaalin tilanteen kehitys oli myös vaikuttamassa Yhdysvaltain haluun myöntää Suomelle lisäluotto. Lännen ja idän välinen vastakkainasettelu oli koko ajan kiihtymässä ja Yhdysvalloissa haluttiin estää kommunismin leviäminen Suomeen. Taloudellisen tuen avulla Suomen itsenäistä asemaa suojeltaisiin ja kommunismin leviämistä padottaisiin. Suomi nähtiin Yhdysvalloissa yhtenä kylmän sodan kohteista, joten sen taloudellinen

²⁰⁷ Nykopp toimi tehtävässä vuosina 1945–1947.

²⁰⁸ The Minister in Finland (Hamilton) to the Secretary of State. May 2, 1947. FRUS 1947, Vol. IV, 186.

²⁰⁹ Memorandum by the Chief of the Division of Investment and Economic Development (Havlik) to the Director of the Office of Financial and Development Policy (Ness). November 12, 1947. FRUS 1947, Vol. IV, 188.

tukeminen oli perusteltua. Lisäluoton myöntämiseen vaikuttavista tekijöistä ei voida myöskään vähätellä Suomen tasavallan presidentin J. K. Paasikiven vaikutusta. Paasikiven henkilökohtainen vetoaminen amerikkalaisiin varmasti myös edesauttoi luoton saamista.

LOPPULAUSE

Tässä tutkielmassa olen tarkastellut Yhdysvaltain luottopolitiikkaa Suomeen vuosina 1944–1947. Olen pyrkinyt tutkielmassa selvittämään, mitkä tekijät vaikuttivat Yhdysvaltain luottopolitiikan taustalla. Tämän lisäksi olen tarkastellut Yhdysvaltain ja Suomen välillä käytyä luottokysymyksiin liittyvää keskustelua, sen vaiheita ja etenemistä sekä sitä hallitsevia teemoja. Tutkimuksen lähteenä olen käyttänyt Foreign Relations of United States -arkiston asiakirjoja.

Tutkimuksessa selvisi, että Yhdysvaltain luottopolitiikka Suomen suhteen vuosien 1944–1947 aikana noudatti eri vaiheita. Vuoden 1944 lopusta aina vuoden 1945 myöhäiseen syksyyn asti Yhdysvaltain poliittisessa ilmapiirissä vallitsi näkemys olla tukematta sotakorvausvelvollisia valtioita missään tilanteessa. Tästä syystä Suomen taloudellista tukemista vastustettiin tuona ajanjaksona. Tämän politiikan taustalla vaikuttivat pitkälti negatiiviset kokemukset rahan lainaamisesta Saksaan ensimmäisen maailmansodan jälkeen. Yhdysvaltain luottopolitiikka kytkeytyi myös selkeästi globaaliin tilanteeseen ja kansainvälisen tilanteen kehitys vaikutti maan luottopäätösten taustalla. Vuosien 1944–1945 aikana Yhdysvaltojen huomio oli keskittynyt toiseen maailmansotaan ja täten kysymykset Suomen luottottamisesta eivät olleet maan prioriteettilistan kärjessä. Yhdysvalloissa tiedostettiin myös sodan seurauksena vahvistuneella Neuvostoliitolla olevan etuoikeuksia Suomen suhteen. Tämän takia liian avoimen taloudellisen tuen antamisessa Suomelle kitsasteltiin.

Vuosien 1944–1945 aikana Yhdysvaltain diplomaattien ja suomalaispoliitikkojen väliset keskustelut etenivät pitkälti samoja kaavoja noudattaen. Suomalaispoliitikot nostivat toistuvasti keskusteluissa esiin Suomen kovan tarpeen luotolle. Amerikkalaisdiplomaatit taas korostivat jatkuvasti Yhdysvaltain poliittista linjausta olla tukematta sotakorvausvelvollisia maita. Maiden välisessä vuoropuhelussa heijastuivat koko ajan myös kansainväliset tapahtumat. Molempien valtioiden edustajien sanojen taustalla vaikuttivat erilaiset tekijät. Amerikkalaisdiplomaatit katsoivat asioita suurvallan näkökulmasta laajemmalla perspektiivillä, peilaten Suomen tilannetta globaaliin maailmanjärjestykseen. Suomalaisten tavoitteena oli taas ainoastaan saada luottoa sekä solmia taloussuhteet lännen kanssa, jotta raskaiden sotakorvausten suorittaminen Neuvostoliitolle olisi mahdollista.

Tutkimuksessa kävi ilmi, että vuoden 1945 lopussa Yhdysvaltain kielteinen linja muuttui ja maa oli sittenkin valmis myöntämään Suomelle luottoa. Syitä linjan muuttumiselle oli useita. Ensinnäkin Yhdysvallat halusi säilyttää asemansa Suomen markkinoilla ja tukea samalla Suomen vientiä. Yhdysvaltain tuotantokapasiteetti oli kasvanut merkittävästi toisen maailmansodan aikana ja se tarvitsikin tuotteilleen markkina-alueita. Suomen viennin tukeminen kannatti myös sen takia, että ennen toista maailmansotaa Suomi oli vienyt Yhdysvaltoihin runsaasti puutavarateollisuuden tuotteita.

Erityisesti Globaalin tilanteen muuttuminen vaikutti Yhdysvaltain päätökseen luotottaa Suomea. Kehitys oli johtamassa lännen ja idän väliseen kaksintaisteluun. Entiset aseveljet Yhdysvallat ja Neuvostoliitto olivat kääntymässä hiljalleen toistensa vihollisiksi. Neuvostoliiton vaikutusvalta oli kasvanut sodan seurauksena ja Suomen itsenäisyyden menetys nähtiin yhtenä uhkakuvana Yhdysvalloissa. Yhdysvallat halusikin taloudellisen tuen avulla vankistaa Suomen itsenäistä asemaa. Näin Suomen taloudellinen tukeminen kytkeytyi osaksi maan kylmän sodan aikaista taloudellista sodankäyntiä. Suomi nähtiin yhtenä kylmän sodan kohteista ja maan taloudellisella tukemisella padottaisiin kommunismin leviämistä vankistamalla Suomen sisäisiä oloja. Yhdysvalloissa nähtiin, että heikko taloudellinen tilanne lisäisi mahdollisesti kommunistien kannatusta, joten Suomen taloudellisella tukemisella vankistettaisiin maan demokraattista ja kapitalistista asemaa. Suomen taloudellinen tukeminen olikin osa Yhdysvaltain laajempaa poliittista päämäärää, jonka tavoitteena oli kommunismin leviämisen estäminen.

Myös Yhdysvaltain ja Suomen väliset hyvät diplomaattisuhteet olivat edesauttamassa Yhdysvaltain päätöstä luotottaa Suomea. Koska Suomi oli maksanut tunnollisesti velkojaan takaisin ensimmäisen maailmansodan jälkeen, niin Yhdysvalloissa vallitsi positiivinen Suomi-kuva. Tämä osaltaan vaikutti siihen, että Suomen taloudellinen tukeminen nähtiin riskinä, joka kannatti ottaa.

Yhdysvaltain muuttuneen luottopolitiikan taustalla vaikuttivat siis taloudelliset, globaalit ja maiden yhteisestä diplomaattihistoriasta juontuvat tekijät. Yhdysvaltain myöntäväinen suhtautuminen Suomen luotottamisen suhteen voidaankin nähdä synteessä näistä tekijöistä. Ennen kaikkea on kuitenkin korostettava lännen ja idän vastakkainasettelun syntymisen vaikutusta Yhdysvaltain luottopolitiikkaan. Suomen ei haluttu luisuvan osaksi idän blokkia.

Vuoden 1945 viimeisten kuukausien aikana ja vuosien 1946–1947 aikana maiden edustajien välisissä keskusteluissa luottokysymykset olivat hallitsevana teemana. Suomalaispoliitikot jatkoivat kovaa yritystään saada Yhdysvalloista luottoja. Kun Yhdysvallat lopulta myöntyi ja antoi Suomelle 35 miljoonan dollarin suuruisen luoton vuoden 1946 tammikuussa ei tämä kuitenkaan lopettanut suomalaisten luotonmetsästyä. Koko vuoden 1946 ajan suomalaispoliitikot itse presidentti Paasikiven johdolla toivat esiin, ettei 35 miljoonan dollarin luotto riittänyt Suomelle vaan lisää tarvittiin. Vuoden 1947 alussa Yhdysvallat tarjosikin Suomelle 37 miljoonan dollarin suuruisen lisäluoton. Kaikista Yhdysvaltain Suomelle myöntämistä luotoista vastasi Yhdysvaltain kongressin alainen Export-Import Bank.

Tässä tutkimuksessa on tarkasteltu Yhdysvaltain luottopoliittisiin päätöksiin Suomen kohdalla vaikuttaneita tekijöitä. Näkökulma on siis ollut Yhdysvallat-lähtöinen. Jatkossa aihetta voitaisiin tutkia enemmän Suomen kannalta. Kiinnostava tutkimusaihe olisi myös se, miten Yhdysvaltain luottopolitiikka Suomen kohdalla erosi muista eurooppalaisista valtioista.

LÄHTEET JA TUTKIMUSKIRJALLISUUS

I PAINAMATTOMAT LÄHTEET

Foreign Relations of United States (FRUS). 1945. Volume IV Europe. United States Government Printing Office, Washington 1968. (<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1945v04>)

II TUTKIMUSKIRJALLISUUS

Asplund, Rita & Eloranta, Jari & Jalava, Jukka & Ojala, Jari 2006: *The Road to Prosperity: An Economic History of Finland*. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.

Becker, W. H. & McClenahan, W. M. 2003: *The market, the state, and the Export-Import Bank of the United States, 1934-2000*. Cambridge University Press, Cambridge, UK; New York, NY.

Beevor, Antony 2012: *Toinen maailmansota*. WSOY, Helsinki.

Berry, Michael R 1987: *American foreign policy and finnish exception-Ideological Preferences and Wartime Realities*. Gummerus Oy kirjapaino.

Berry, Michael & Maude, George & Schuchalter, Jerry 1990: *Frontiers of American Political Experience*. Turun yliopisto.

Dobson, A. P. 2002: *US economic statecraft for survival, 1933–1991: Of sanctions, embargoes, and economic warfare*. London; New York: Routledge.

Heikkilä, Hannu 1983: *Liittoutuneet ja kysymys Suomen sotakorvauksista 1943-1947*. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki.

Heikkilä, Hannu 1988: *The Question of European Reparations in Allied Policy 1943-1947*. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki.

Hentilä, Seppo 2006: ”Kylmän sodan, muurien murtumisen ja uuden epävarmuuden aika”. *Maailmanhistorian pikkujättiläinen*, s. 955–1026. Päätoimittaja Seppo Zetterberg. WSOY, Porvoo.

Kuisma, Markku 2009: *Suomen poliittinen taloushistoria 1000–2000*. Helsinki: Siltala.

- Lavanne, Mirja 1999: *U.S.-Finnish Diplomatic Relations. Suomen ja Yhdysvaltain diplomaattisuhteet*. The United States Embassy, Helsinki.
- Lorenz-Wende, Andrea 2007: ”Suomen liittyminen Bretton Woodsin valuuttakurssijärjestelmään 1944–1948”. *Kansantaloudellinen aikakauskirja* (3/2007), s. 302–318. Taloustieteellinen Yhdistys ry, Helsinki.
- McCullough, David 1992: *Truman*. Simon & Schuster, New York.
- McMahon, Robert J. & Zeiler, Thomas W. 2015: *Guide to U.S. Foreign Policy: A Diplomatic History*. CQ Press, Thousand Oaks, California.
- Mayers, David Allan 1995: *The Ambassadors and America's Soviet Policy*. Oxford University Press, New York.
- Polvinen, Tuomo 1981: *Jaltasta Pariisin rauhaan-Suomi kansainvälisessä politiikassa III: 1945-1947*. WSOY:n graafiset laitokset, Juva.
- Rautkallio, Hannu 1979: *Suomen suunta 1945–1948*. Savonlinnan kirjapaino Oy, Savonlinna.
- Rautkallio, Hannu 2015: *Idässä kiinni, länteen kallellaan-Usa ja Suomi 1944–1958*. Bookwell Oy, Juva.
- Rautkallio, Hannu 1990: *Paasikivi vai Kekkonen-Suomi lännestä nähtynä 1945–1956*. Painokaari Oy, Helsinki.
- Rinehart, Robert 1993: *Finland & the United States-Diplomatic Relations through Seventy Years*. Institute for the Study of Diplomacy, Georgetown University.
- Rintala, Ohto 2014: *Suomen, Romanian ja Unkarin sodanjälkeinen asema Yhdysvaltain ulkoministeriön suunnittelupöydällä vuosina 1942–1945*. Helsingin Yliopisto.
- Rockoff, H. 2012: *America's economic way of war: War and the US economy from the Spanish-American War to the first Gulf War*. Cambridge; New York: Cambridge University Press.
- Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006: KvaliMOTV-Menetelmäopetuksen tietovaranto [verkojulkaisu]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [ylläpitäjä ja tuottaja]. <<https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/>>. (Luettu 20.05.2020)

Vatter, Harold G & Walker, John F 1996: *History of the U.S. Economy since World War II*. Sharpe cop, New York.

Vesterinen, Jukka 2012: *Suomen sotakorvaukset 1944–1952*. Alfamer, Helsinki.

Visuri, Pekka 2015: *Paasikiven Suomi suurvaltojen puristuksessa 1944–1947*. Docendo Oy, Jyväskylä.